

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ
МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПРАВА»**

(17-18 травня 2019 року)

Одеса
2019

УДК 342(063)
П 76

Пріоритетні напрями модернізації системи права. Матеріали
П 76 науково-практичної конференції (м. Одеса, 17-18 травня 2019 р.). –
Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2019. – 100 с.
ISBN 978-617-7640-55-3

У збірнику представлені матеріали науково-практичної конференції «Пріоритетні напрями модернізації системи права». Розглядаються загальні питання історії та теорії держави та права, конституційного, муніципального права, права Європейського союзу, цивільного, адміністративного права та процесу, кримінального, кримінально-виконавчого права, кримінології та інше.

Збірник призначений для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, які цікавляться юридичною наукою, а також для широкого кола читачів.

УДК 342(063)

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Абдуллазаде Ф.Ш. ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО І ЗАКОНОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ ТА АЗЕРБАЙДЖАНІ.....	5
Корнейко О.М. ДЕРЖАВНИЙ РЕЖИМ СРСР У ХРУЩОВСЬКИЙ ПЕРІОД: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....	8
Чумакова Н.С. ОРГАНІЗАЦІЯ СУДОУСТРОЮ ТА СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ І НАПРЯМИ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ.....	11

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Будник Д.П. СИСТЕМА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ.....	16
Кізіль Д.Р. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА	21
Сорока О.Б. УТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК БРОШНІВ-ОСАДСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	25
Талайло В.В. ПРОБЛЕМАТИКА ПОДІЛУ ВЛАДИ ЗА СУЧАСНИМ КОНСТИТУЦІЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	29

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Білан О.П. ЗАКОННІСТЬ ЗМІСТУ ЯК УМОВА ДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНУ	33
Лехов О.С. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО ЦИФРОВОГО ПІДПИСУ В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ.....	39
Панченко І.С. НОТАРІАЛЬНІ АКТИ У ПРОЦЕДУРІ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ ДОГОВОРІВ ВІДЧУЖЕННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА	41
Слободяник І.О. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНСЬКОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ З ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	46
Торчинівська Р.А. ЦИВІЛЬНА ПРАВОЗДАТНІСТЬ ТА ДІЄЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ	50

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Васильєва В.П. ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «КОРУПЦІЯ» В США	54
Гарат М.Р. СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ГАЛУЗІ БУДІВНИЦТВА	58
Лазаренко К.О. ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ.....	61

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО,
КРИМІНОЛОГІЯ**

Долішняк Х.В.
МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ 65

Драган І.В.
РОЛЬ ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ РЕВІЗІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ
СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ ТА МЕХАНІЗМУ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....68

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА,
СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ**

Габрильчук Є.В.
ПІДРОБКА ДОКУМЕНТІВ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ.....73

Горелік Д.С.
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ
ЯК ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ 75

Денисова Д.О.
ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК І ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ
ПРОВЕДЕННЯ ЕКСГУМАЦІЇ ТРУПА 78

Максимов Р.Р.
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ
ЗА УЧАСТІ АДВОКАТА ТА СПЕЦІАЛІСТА 84

Папій Т.О.
ЩОДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ.....87

Савчук І.І.
РОЗУМНІ СТРОКИ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ 91

Серпікова А.Ю.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ
В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ В РАМКАХ
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКАЗІВ 94

Чачава Ю.В.
ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ТАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ.....97

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Абдуллазаде Ф.Ш.

аспірант,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО І ЗАКОНОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ ТА АЗЕРБАЙДЖАНІ

В умовах сьогодення Україна прагне європейської інтеграції, відповідно у процесі розвитку свого правового поля, вдосконалення законотворчого і, зокрема, законодавчого процесів вона орієнтується на досвід заходу, покладається на європейські стандарти та реформи. Проте, задля досягнення найкращих та найефективніших результатів не слід нехтувати досвідом інших країн, зокрема і Азербайджану.

Варто зазначити, що в обох країнах не існує легального визначення понять законодавчого і законотворчого процесів, які було б закріплено на законодавчому рівні. Це викликає не лише дискусійність, поширеність ототожнення або так званого синонімічного вживання у наукових джерелах даних і похідних понять, а й, як результат, із цього слідує термінологічна плутанина, що значно ускладнює їх ідентифікацію.

Перш за все варто сказати, що як в Україні, так і в Азербайджані поняття «законодавчий процес», «законодавча процедура», «законодавча діяльність» є ідентичними, трактуються науковцями у площині теорії права як сукупність взаємопов'язаних правотворчих дій законодавця, які об'єднані спільною метою. По-друге, є необхідність відрізнити законодавчий процес від законотворчого як загально-соціального явища, що є набагато ширшим.

Спільним між ними є єдиний предмет діяльності – закон. Відмінності полягають у діях (законотворчий процес включає в себе передуючі офіційній реєстрації законопроекту в парламенті), суб'єктах (наприклад, громадські організації, дослідницькі центри, соціологічні центри). творчості (на стадіях, що передують офіційній реєстрації законопроекту,

суб'єкти законотворчого процесу мають свободу дій). Таким чином, законодавчу діяльність можна розглядати, як офіційну складову законотворчого процесу [3, с. 30]. Розуміння законотворчості співпадає як в Україні, так і в Азербайджані.

Законодавчий процес можна розглядати у вузькому значенні – як врегульовану Конституцією держави процедуру обговорення, прийняття й опублікування законів, і в широкому – як сукупність передбачених законодавством процедур розробки, внесення на розгляд, прийняття і введення в дію законів, а також відповідних цим процедурам дій учасників законодавчого процесу [2, с. 225].

Тихомиров Ю.О. визначає законодавчий процес як діяльність вищих органів державної влади щодо видання законодавчих актів, який складається із стадій, яких, за його переконанням, є шість: прогнозування і планування законодавства; внесення пропозицій про зміну закону; розробка концепції закону і підготовка законопроекту; спеціальне та громадське обговорення проекту закону; розгляд і прийняття закону; опублікування закону і набрання ним чинності [6, с. 181]. На думку Ющика О.І., – це процес законодавчої діяльності, спрямованої на вироблення повноважними особами суб'єктами та органами системи законів держави у формі законодавчих актів, що становлять основу законодавства держави [7, с. 153].

В юридичній літературі Азербайджанської Республіки законодавчий процес розглядається як процес офіційного проходження проекту нормативного акту в законодавчому органі за винятком організаційних дій (первинні умови, що підтримують і впливають на дану діяльність) [5, с. 98]. Особливо це стосується обліку, аналізу і узагальнення пропозицій щодо вдосконалення законодавства.

Законодавчий процес визначається як процедура прийняття правових актів із включенням усіх необхідних для цього стадій, що відбуваються системно і логічно [8, с. 76]. Так, на думку Аскерова З.А. законодавчий процес слід розуміти як підготовку нормативних актів, обговорення проектів у Міллі Меджлісі (азербайджанська «Верховна Рада», парламент) та їх прийняття. Щодо стадій даного процесу, то він виділяє наступні: висування проекту або пропозиції закону (законодавча ініціатива); обговорення проекту закону в комісіях парламенту; прийняття закону; санкціонування главою держави (підписання), промульгація офіційним опублікуванням закону [1, с. 376].

Вартим уваги є реформування законотворчого процесу в Азербайджані, його ініціатива в частині заохочення громадськості до участі у політичному житті країни, зокрема, і через законотворчу діяльність. Так у Конституцію країни ще у 2009 були внесені зміни, що дозволили громадянам віком від 18 років проявляти законодавчу ініціативу у разі збору в електронному вигляді (детальна процедура і правила здійснення такої можливості, нажаль, так і не були розроблені, тому дана діяльність набула «прецедентного» характеру) підписів петиції сорока тисячами повнолітніх громадян держави. Поданням них до Меджлісу і реалізовується дана ініціатива.

Ще одним цікавим моментом стало відкриття у лютому за сприянням Меджлісу проекту «Парламент волонтерів – Азербайджан, 2019», що був розроблений з метою приваблення молодих людей до діяльності парламенту, отримання ними можливості вивчити законодавчі процеси, висунути законопроекти, відвідати засідання парламентських комітетів, зустрітися з депутатами Меджлісу.

Україні варто було б звернути увагу на цей досвід Азербайджанської Республіки. Адже він дозволяє сфокусуватися на вирішенні справжніх та нагальних проблем населення, відкриває дорогу у політику та юриспруденцію молодим і ще незаангажованим особам, піднімає рівень освіченості громадян, бореться із правовим нігілізмом та байдужістю до долі країни і її майбутнього, а також відкриває нетривіальний підхід до законотворення. А також обом країнам необхідно привести до ладу юридичну термінологію, закріпити, уніфікувати визначення законотворчого процесу та законотворчої діяльності у новому законі.

Список використаних джерел:

1. Аскеров З.А. Конституционное право. Учебное пособие / Баку: издательство Бакинского Университета, 2006. – 698 с.
2. Гойман-Калинский И. Элементарные начала общей теории права : [учебное пособие для вузов] / И. Гойман-Калинский, Г. Иванец, В. Червонюк. – М. : Колос, 2003. – 544 с.
3. Голубовська В.С. Законотворча діяльність в умовах розвитку інформаційного суспільства // Правова інформатика. – 2013. – № 4(40). – С. 29-34. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pinform_2013_4_6
4. Джафаров И.М. Основы конституционного права Азербайджанской Республики (логико-структурные схемы). Баку: издательство «Адилоглу», 2002, 230 с.

5. Законодательный процесс в зарубежных странах : учеб. пособие / Ю.И. Лейбо [и др.]; под ред. Ю.И. Лейбо. Моск. гос. Ин-т междунар. отношений (ун-т) МИД России, каф. конст. права. – М. : МГИМО Университет, 2012. – 172 с.

6. Тихомиров Ю. А. Теория закона / Ю. А. Тихомиров ; отв. ред. д-р юрид. наук В. П. Казимирчук. – М.: Изд-во «Наука», 1982. – 255 с.

7. Ющик О. І. Теоретичні основи законодавчого процесу : монографія / О. І. Ющик. – К. : Парламентське вид-во, 2004. – 519 с.

8. Z. Əsgərov, E.Nəsirov, M. İsmayılov. AR Konstitusiyası və hüququnun əsasları. Dərslik. Bakı-2005.

Корнейко О.М.

аспірант,

*Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки*

ДЕРЖАВНИЙ РЕЖИМ СРСР У ХРУЩОВСЬКИЙ ПЕРІОД: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Тенденції сучасного розвитку суспільних відносин нерозривно пов'язані з подіями минулого, оскільки в контексті лінійності часу простежуються чіткі причинно-наслідкові зв'язки між історичними подіями та сучасними реаліями.

Українська держава розбудувалася на підвалинах радянської епохи, а тому період «хрущовської відлиги» в СРСР можна вважати містком між державним устроєм сучасної України та тоталітарною системою, що існувала за часів правління Й. Сталіна. Це актуалізує значення дослідження державного режиму СРСР у період «хрущовської відлиги» у сучасних умовах.

Питання державного устрою СРСР у згаданий період варто вважати складним та дискусійним у контексті історично-правового аналізу, оскільки провідні дослідники історичної науки обмежуються визначенням державного устрою за часів Хрущова як режимом боротьби зі сталінізмом, хоча насправді зазначене питання потребує більш глибокого та ґрунтовного дослідження. У контексті визначення державного режиму СРСР за часів «хрущовської відлиги», варто

зазначити, що цей період становив собою наступний етап розвитку тоталітарної системи, який був досконалішим за сталінську модель.

Процес десталінізації, безперечно, приніс свої позитивні результати, зокрема, більш м'якою стала каральна система, але тотальна ідеологізація суспільства певною мірою компенсувала відсутність жорстких каральних заходів, створюючи у широких верств населення тільки ілюзію демократичних перетворень та втілення ідеї народовладдя в життя.

На території України, Хрущовський період став початком ряду важливих трансформаційних процесів у суспільно-політичному житті. Заходи, прийняті в цей час, мали суттєвий вплив на життя населення, зокрема, стосуючись поліпшення соціального, правового та побутового становища громадян. Позитивні оцінки цієї історичної епохи в контексті зазначених аспектів досі побутують у сучасних академічних дослідженнях. З іншого боку, Хрущовський період характеризується початком системної кризи радянського ладу і, що найбільш важливо, радянської практики взаємовідносин зі світовою спільнотою [1, с. 9].

Окремі науковці стверджують, що розбудовуючи черговий етап тоталітаризму на запереченні сталінізму, в основі якого лежав майже середньовічний авторитаризм, творці «відлиги» на перший план висунули ідею розширення народовладдя (звичайно ж, у тоталітарному розумінні) як однієї з форм утвердження нової влади, і на зміну жорстким репресивним інструментам сталінської доби приходять більш тонкі і гнучкі – контрольо-адміністративний і пропагандистсько-ідеологічний [2, с. 124].

Дослідники історичної науки вважають, що реформаторські зусилля влади у першій половині 1960-х років виявилися слабкими й неспроможними. На противагу вищезазначеному, завдяки очевидній підтримці з боку номенклатури, кращі перспективи відкривалися перед прихильниками згортання десталінізації, котрі обстоювали консервативно-помірковані тенденції стабілізації суспільно-політичних і соціально-економічних процесів, відмову від реформ і зміцнення характеристик, властивих комуністичній системі [3].

В глобальному контексті, період «хрущовської відлиги» може бути розглянутий як ілюстрація теорії тоталітаризму в її класичному розумінні. Тоталітарні режими неможливі в статичному прояві, і динамічний розвиток є необхідним аспектом їхнього існування. Так, Хрущовський період був часом кардинальних змін у порівнянні з

попередньою сторінкою в історії Радянського Союзу – епохою сталінізму. «Відлига» стала своєрідною відповіддю на виклики сталінізму, урізноманітвивши розуміння динаміки державного режиму СРСР. Водночас, закономірне встановлення цієї форми державного режиму проілюструвало послідовність трансформації, через яку проходять недемократичні режими, на конкретному прикладі.

Підсумовуючи результати наукового дослідження, варто наголосити на тому, що існує певна антагоністичність у питанні визначення державного режиму за часів «хрущовської відлиги». З одного боку, якщо оцінювати діяльність М. Хрущова у контексті відносності до сталінської епохи, то дійсно можна спостерігати суттєву лібералізацію режиму державного управління. На противагу вищезазначеному, неупереджена оцінка діяльності М. Хрущова за абсолютними показниками засвідчила, що державний режим «хрущовської відлиги» варто вважати яскравим зразком послідовної трансформації антидемократичних державних режимів.

Список використаних джерел:

1. Киридон П. Роль партійно-державної номенклатури Української РСР на останньому етапі хрущовської десталінізації (перша половина 1960-Х років) [Електронний ресурс] / П. Киридон // Уманська старовина. – 2017. – Режим доступу: <http://usj.udpu.edu.ua/article/view/130418/126034>.

2. Концур В. В. Псевдodemократична лексика у тоталітарному дискурсі часів «відлиги» / В. В. Концур. // Актуальні проблеми дискурсології: збірник тез доповідей. – 2017. – С. 123–127.

3. Українське суспільство: від пізнього сталінізму до хрущовської «відлиги» / В. Даниленко, Н. Лаас, М. Смольницька // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст. – К., 2014. – Вип. 19. – С. 5-19.

Чумакова Н.С.
студентка,
Севєродонецький інститут ПрАт
«ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом»

ОРГАНІЗАЦІЯ СУДОУСТРОЮ ТА СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ І НАПРЯМИ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ

Судова реформа, що проводиться і поки не завершена в нашій країні, загострила інтерес до організації судоустрою та судочинства в Україні, їх генезису, основних етапів еволюції та напрямів реформування. Тому завдання даного дослідження – узагальнення певних закономірностей, тенденцій і традицій, властивих для української організації правосуддя і проявляються в ході радикальних судових реформ сьогодення.

Метою даної роботи є розгляд особливостей організації судоустрою та судочинства в Україні, напрямків їх основного реформування.

Концептуальні засади, напрями й тенденції еволюції судової влади стали об'єктом дослідження таких учених, практичних фахівців, суддів, як: В. Маляренко, О. Костенко, С. Ківалов, В. Онопенко, М. Оніщук, М. Орзих, В. Тertiшник та багатьох інших. Проте на сьогодні існує нагальна потреба ефективного реформування всіх ланок судової системи України, а відмінність поглядів полягає в обранні певного методу такого реформування.

Виклад основного матеріалу. Правосуддя виступає фактором цивілізації, прогресу та оновлення в суспільстві, і в цьому перш за все виражається його соціальна цінність. Історія судових реформ дозволяє проаналізувати процес модернізації судоустрою та судочинства, ступінь реалізації цілей удосконалення суду і процесу в конкретні історичні періоди.

Сьогодні, система правосуддя України не виконує поставлені перед нею завдання на належному рівні. Основними чинниками такої ситуації є:

- низький рівень правової культури та правової свідомості суспільства;
- розповсюдженість корупційних явищ у сфері правосуддя;
- недосконалість кадрового планування в системі судової влади;
- збереження факторів залежності суддів від виконавчої та законодавчої гілок влади, зокрема, наявність конституційних положень, які стримують посилення незалежності суддів;

– абсолютизація принципу про поширення юрисдикції судів на всі правовідносини; недосконалість процесуальних інструментів для захисту прав та інтересів осіб, у тому числі нерозвинена система альтернативних методів вирішення спорів;

– недосконалість методик визначення оптимального кількісного складу суддів та чисельності працівників апаратів судів відповідно до навантаження; непропорційне робоче навантаження на суддів і працівників апарату судів та відсутність механізмів оперативного вирівнювання навантаження на суддів, що знижує якість правосуддя;

– недосконалість бюджетного планування і управління в системі судової влади та відсутність єдиних методологічних підходів у плануванні видатків судів;

– недостатній рівень єдності та послідовності судової практики; відсутність чи недостатній рівень використання можливостей сучасних інформаційних систем (електронне правосуддя);

– низький рівень публічності сфери правосуддя та довіри до судової системи взагалі і до суддів зокрема [4].

Згідно стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, серед першочергових реформ, які необхідно впровадити в Україні, особлива увага приділяється судовій реформі, метою якої є утвердження такого правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення – справедливого їх відновлення в розумні строки.

Отже, в умовах сучасності, українська система судочинства та судоустрою зазнає значних змін. Наразі, реформативний процес знаходиться в стадії реалізації, тому його наслідки можна лише спрогнозувати.

Серед основних завдань судової реформи можна виділити:

– створення сильної, авторитетної і самостійної судової влади, організація якої здатна була б забезпечити ефективність судового захисту прав та свобод людини і громадянина [4];

– забезпечення доступності правосуддя шляхом поширення юрисдикції судів на всі правовідносини;

– удосконалення судових процедур вирішення справ, зокрема порядку оскарження і перегляду судових рішень, у напрямку посилення процесуальних гарантій справедливого розгляду і вирішення справ;

– зміна пріоритету у співвідношенні публічних і приватних інтересів при вирішенні судових справ на користь останніх; підвищення статусу суддів, їхнього професіоналізму, посилення гарантій незалежності суддів.

9 вересня 2017 року Верховна Рада розглянула правки закону Президенту України № 6232 «Про реформування судової системи України». Закон передбачає зміни в ряді кодексів і нормативно-правових актах, що регламентують діяльність судів-господарський і цивільний процесуальні кодекси, Кодекс адміністративного судочинства та інші акти. Судова реформа передбачає внесення змін і до Конституції, і до законодавства про судоустрій. Реформа передбачає введення нових судових інстанцій – створення патентного та антикорупційного судів. Реформа торкається трансформації всієї вертикалі судової системи, включаючи реорганізацію Верховного Суду і передачу під його відповідальності розгляду справ в компетенції вищих спеціалізованих судів [1].

Створення антикорупційного суду пов'язане із зобов'язаннями України перед МВФ в рамках співпраці з підписаним Меморандумом про економічну та фінансову політику в березні 2017 року. Уряд зобов'язувався до середини літа поточного року підготувати законодавчу базу для створення окремого судового органу – антикорупційних судів.

07.06.2018 Верховною Радою України прийнято Закон України № 2447-VIII «Про Вищий антикорупційний суд» (далі – Закон № 2447-VIII), яким визначено, зокрема, статус та завдання, підсудність справ Вищого антикорупційного суду, вимоги до кандидатів на посади суддів Вищого антикорупційного суду, порядок зайняття посади, а також додаткові гарантії безпеки суддів цього суду.

21.06.2018 Верховною Радою України прийнято Закон України № 2470-VIII «Про утворення Вищого антикорупційного суду».

Закон № 6232 – один з основних в системі трансформації судової влади в Україні. В Адміністрації Президента запевняють, що законопроект підтримується юридичною спільнотою. Основні тези реформи містяться в пояснювальній записці до нього [1]:

«Юрисдикцію між загальними, господарськими та адміністративними судами пропонується розмежовувати залежно від предмета, а не сторін спору».

«Учасникам справи забезпечується можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, не покидаючи свого

житлового або робочого приміщення, а для свідків, експертів – в приміщенні іншого суду»

«Єдиний державний реєстр виконавчих документів повинен виконувати функцію доступу до судової інформації, економити час і кошти стягувачів»;

«Надання завідомо недостовірних або підроблених доказів у суд вважається окремим складом злочину і передбачає покарання»;

«Організація системи автоматизованого арешту коштів відповідачів або боржників, що дозволить забезпечити оперативне (в межах декількох хвилин) виявлення грошових коштів, що належать відповідачу або боржнику, і накладти на них арешт відповідно до судового рішення або постанови державного виконавця».

Також, даний законопроект вводить спрощену процедуру стягнення коштів з боржників у разі відповідності закріпленим вимогам.

Окремо прописаний регламент розгляду справ Верховним Судом. Зокрема, рішення суду переглядатиметься один раз у касаційному порядку Верховним Судом за певною скаргою.

Розглядаючи можливі наслідки даної системи реформування, дослідники зазначають, що «Аналіз документа вказує на значні обмеження гласності судових процесів, створювались для всіх, хто бажає стежити за судовими процесами у приміщеннях судів та поза їх (ЗМІ, монітори, сторони процесу, інші вільні слухачі і люди, які не перебувають у суді). Громадські організації, які займаються захистом права на справедливий суд, вважають такі обмеження законодавчим наступом на гласність судочинства, яке було досягнуто завдяки ухваленню нового закону «Про судоустрій і статус суддів». Таким чином, буде значно ускладнено висвітлення судових процесів, робота журналістів-розслідувачів, правозахисників та ін.». Отже, одним із серйозних наслідків буде зниження прозорості судів [2].

Найбільша перевага даної реформативної концепції – всебічне, системне та повне удосконалення судової влади в Україні, яка зараз знаходиться на етапі становлення, а не часткове вдосконалення окремих її суб'єктів та інститутів.

Висновки. Отже, можемо зробити висновки про те, що в умовах сучасності українська система організації судоустрою та судочинства не відповідає поставленим цілям. Тому, дана система потребує невідкладного реформування на всіх рівнях. Наразі, згідно вимоги МВФ, Україна вводить нову систему реформації системи судоустрою та судочинства,

метою якої є повна перебудова вже існуючої системи. Важливим аспектом є створення та функціонування антикорупційного суду. Проте, ніхто не може з точністю прогнозувати наслідки, які матиме дана система реформування, так як наразі вона знаходиться лише на стадії впровадження.

Список використаних джерел:

1. Гелюх М. Судова реформа в Україні. URL: <https://ua.news/ru/sudova-reforma-v-ukrayini-popravki-riziki-umisne-zatyaguvannya/>
2. Квасиневська Н.Д. Загальні проблеми реформування судової системи України // До нової концепції юридичної освіти. 2015. № 2. С. 242-245.
3. Ставнійчук М. Судова реформа «навиворіт». «Дзеркало тижня. Україна». 2015. № 14. С. 25-29.
4. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Будник Д.П.

студентка,

Науковий керівник: Чукаєва В.О.

кандидат історичних наук, доцент,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

СИСТЕМА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Система галузі конституційного права України – це її внутрішня побудова, що характеризується єдністю і взаємодією елементів цієї системи, до яких належать конституційно-правові норми та конституційно-правові інститути [2, с. 22].

Мета роботи: розглянути, та зазначити що таке система галузі конституційного права України. Проаналізувати, визначити що є конституційно- правовою нормою, та їх загальні риси. Розглянути конституційно-правові норми з метою вивчення їх особливостей та ефективного застосування та класифікацією за різними підставами.

Конституційно-правова норма – це загальнообов'язкове правило поведінки, встановлене або санкціоноване державою з метою охорони та регулювання суспільних відносин, які становлять предмет галузі конституційного права. Конституційно-правові норми характеризуються загальними рисами, притаманними всім видам правових норм, зокрема:

а) вони встановлюються або санкціонуються державою та виступають регулятором суспільних відносин; б) встановлюють загальнообов'язкові правила поведінки; в) мають формально визначений характер; г) мають письмову, документальну форму, містяться в нормативно-правових актах; д) їх виконання забезпечується заходами державного примусу [1, с. 23].

Водночас, конституційно-правовим нормам властиві й деякі специфічні риси. Так, від інших правових норм вони відрізняються:

1) змістом, оскільки регулюють особливе коло суспільних відносин, що становлять предмет галузі конституційного права України;

2) установчим характером приписів, що містяться в цих нормах, - вони визначають систему органів державної влади, встановлюють форму правових актів (закони, укази, постанови, розпорядження), порядок їх

прийняття і оприлюднення тощо; 3) джерелами, в яких вони виражені, – найважливіші норми закріплені в Конституції України і мають найвищу юридичну силу; 4) особливостями структури, оскільки для них не є характерною класична тричленна структура (гіпотеза, диспозиція і санкція). 5) особливостями кола суб'єктів, відносини між якими вони регулюють; 6) ступенем визначеності приписів – значна частина конституційно-правових норм має загальнорегулятивний характер (норми-принципи, норми-декларації, норми-дефініції, норми-програми, норми-роз'яснення, норми-довідки тощо).

Конституційно-правові норми з метою вивчення їх особливостей та ефективного застосування класифікуються за різними підставами.

1. За змістом, тобто залежно від того, які сфери суспільних відносин, що становлять предмет галузі конституційного права, вони регулюють. Відповідно вирізняють норми, які закріплюють засади конституційного ладу України, основи правового статусу людини і громадянина, систему органів державної влади, територіальний устрій України тощо.

2. За юридичною силою вирізняють норми, що містяться в Конституції та законах України, указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів України, актах органів місцевого самоврядування тощо.

3. За ступенем визначеності припису, що міститься в нормі, вирізняють диспозитивні та імперативні конституційно-правові норми.

Диспозитивні – це такі норми, які надають суб'єктам можливість вільного вибору виду поведінки на їх розсуд. Наприклад: «Президент України створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби» (п. 28 ст. 106 Конституції України).

Імперативні норми, навпаки, передбачають чітко визначену поведінку суб'єктів за відповідних обставин: «Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин – на інший період» (ч. 1 ст. 96 Конституції України).

4. За призначенням у механізмі правового регулювання конституційно-правові норми поділяються на матеріальні та процесуальні.

Матеріальні норми передбачають вплив на суспільні відносини безпосереднім правовим регулюванням. Вони визначають структуру і порядок утворення органів державної влади та органів місцевого

самоврядування, встановлюють правовий статус людини і громадянина тощо. Наприклад, «органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території» (ч. 1 ст. 144 Конституції України).

Процесуальні норми визначають форми, в яких реалізуються матеріальні конституційно-правові норми: «рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування» (ч. 2 ст. 84 Конституції України).

5. За часом дії конституційно-правові норми поділяються на тимчасові та постійні.

Тимчасові норми містяться в актах тимчасової дії, у перехідних положеннях Конституції України тощо. Приміром, у п. 10 розділу XV Конституції України йдеться: «до прийняття законів, що визначають особливості здійснення виконавчої влади в містах Києві та Севастополі відповідно до ст. 118 цієї Конституції, виконавчу владу в цих містах здійснюють відповідні державні адміністрації».

Постійні конституційно-правові норми не мають визначеного строку дії: «Конституція України має найвищу юридичну силу» (ст. 8 Конституції України).

6. За територією дії розрізняють конституційно-правові норми, що діють на території України, Автономної Республіки Крим чи окремих адміністративно-територіальних одиниць.

7. За характером правил поведінки, що сформульовані в конституційно-правових нормах, вони поділяються на уповноважуючі, зобов'язуючі та забороняючі.

Уповноважуючі норми надають учасникам суспільних відносин право здійснювати позитивні дії з метою задоволення своїх інтересів (наприклад, згідно зі ст. 39 Конституції України громадяни України мають право «збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації»).

Зобов'язуючі норми встановлюють обов'язок здійснювати певні позитивні дії (наприклад, ст. 66 Конституції України передбачає, що «кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки»).

Забороняючі норми забороняють вчиняти певні дії (наприклад, в частині другій ст. 60 Конституції України міститься заборона віддавати і виконувати явно злочинне розпорядження чи наказ).

Крім цього, конституційно-правові норми класифікуються за колом осіб (на загальні та спеціальні), їх функціональним спрямуванням (регулятивні, охоронні) тощо.

Конституційно-правовий інститут – це відносно самостійний відокремлений комплекс конституційно-правових норм, що регулюють у межах галузі конституційного права певну сферу або групу однорідних суспільних відносин [3, с. 16].

Конституційно-правові інститути суттєво відрізняються між собою кількістю правових норм, предметом правового регулювання тощо. В сучасній літературі, з позицій системного підходу, виокремлюють три різновиди конституційно-правових інститутів : загальні (генеральні), головні та початкові.

Загальні конституційно-правові інститути мають комплексний характер і складають значні масиви правових норм, які регулюють великі сфери (або кілька сфер) суспільних відносин. Загальні інститути об'єднують норми, що можуть суттєво відрізнитися між собою як за предметом, так і за характером впливу на суспільні відносини. До них належать такі інститути:

- 1) загальних засад конституційного ладу України;
- 2) основ правового статусу людини і громадянина;
- 3) прямого волевиявлення (вибори, референдум);
- 4) конституційної системи органів державної влади;
- 5) територіального устрою України;
- 6) конституційно-правових основ місцевого самоврядування.

Головні конституційно-правові інститути в межах загальних інститутів об'єднують правові норми, що регулюють певні групи однорідних суспільних відносин. Вони виступають структурними підрозділами загальних інститутів і, на відміну від них, характеризуються вузькою предметною і функціональною спеціалізацією [1, с. 21].

Наприклад, до загального конституційно-правового інституту основ правового статусу людини і громадянина входять такі головні інститути: громадянства України, принципів правового статусу людини і громадянина, основних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, гарантій основних прав і свобод, правового статусу іноземців в Україні, політичного притулку.

Початкові конституційно-правові інститути (субінститути) в межах головних інститутів об'єднують кілька правових норм, що регулюють окрему групу суспільних відносин. Наприклад, до головного інституту

громадянства України входить початковий інститут втрати громадянства України.

Підсумовуючи викладене, можна дійти таких висновків.

Провідне місце у системі права будь-якої держави займає конституційне право.

Своєрідність конституційного права полягає насамперед у тому, що воно відіграє основоположну й провідну роль щодо інших галузей права.

Це, своєю чергою, визначається значенням та характером тих суспільних відносин, на регулювання яких спрямоване конституційне право як система. Насамперед – це відносини, які є основою суспільного та державного ладу, взаємовідносин особи, суспільства і держави, здійснення публічної влади.

Конституційне право закріплює сутність, форми і структуру держави, правовий статус людини і громадянина, систему органів державної влади та місцевого самоврядування, а також загальний механізм їх функціонування.

Список використаних джерел:

1. Балакірева Р. С. Конституційне право України: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 388 с.
2. Конституційне право України: Підручник / За ред. В. Ф. Погорілка. – К.: Наукова думка, 2003. – 734 с.
3. Кравченко В. В. Конституційне право України: Навч. посібник. – 4-те вид., доп. – К.: Атіка, 2006. – 568 с.
4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к96-ВР в ред. від 27.11.2008 р.

Кізіль Д.Р.

студент,

Науковий керівник: Чукаєва В.О.

кандидат історичних наук, доцент,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА

Конституційне право розглядається в трьох аспектах: як галузь права в системі національного права, як наука і як навчальна дисципліна. Конституційне право як галузь права в будь-якій державі є складовою частиною національної правової системи і виконує в ній досить важливі завдання. Ця галузь права, як і інші, є сукупністю правових норм, що встановлюються і охороняються державою. Але конституційне право відрізняється від інших галузей права насамперед специфікою цієї сфери суспільних відносин, на регулювання яких спрямовані норми цієї галузі. Таким чином, ця галузь права як і інші, з одного боку, являє собою сукупність правових норм, що мають внутрішню єдність, загальні ознаки, а з другого – відрізняється від норм інших галузей права. Конституційне право України – провідна галузь національної правової системи. Деякі дослідники звертають увагу на те, що в сучасній юридичній літературі застосування того чи іншого терміна справедливо пов'язується з наявністю або відсутністю конституційного ладу, з тим, що найменування «конституційне право» базується на тому, що всі суб'єкти державно-правових відносин діють у межах конституції, і держава не повинна панувати над людиною [1, с. 7].

Мета роботи : розглянути Конституційне право України, як галузь права, проаналізувати і визначити важливість Конституційного права в житті людини, розглянути різні погляди в науковій літературі, як називати цю галузь права, та зазначити критерії за якими конституційне право України, відрізняється від інших галузей права.

Конституційне право як наука являє собою цілісну систему теоретичних узагальнень, що досліджує національне конституційне право кожної держави, вбачаючи у ньому фундаментальну галузь правової системи [4, с. 20]. У науковій літературі є різні погляди на те, як називати цю галузь права – конституційним чи державним правом. Ця дискусія виникла на початку XVIII ст. між захисниками державного права як вираження необмеженої, монархічної влади держави і

прибійниками конституційного права як демократичного обмеження державного свавілля з допомогою конституції. У вітчизняній літературі одностайно підтримується думка про доцільність іменування провідної галузі національного права України конституційним правом. Такий підхід відображає особливості сучасного етапу розвитку нашої держави і суспільства, який характеризується формуванням демократичної, соціальної і правової держави та інститутів громадянського суспільства [2, с. 121]. На вибір терміна значною мірою впливають традиції слововживання. Так, англосаксонська правова система традиційно використовувала термін «конституційне право», тоді як для германської характерним є термін «державне право».

В умовах, коли Україна йде від держави, яка базується на пріоритеті держави над особою, до демократичної, правової, соціальної держави, до конституційного правління, більш прийнятним видається найменування «конституційне право», яке базується на тому, що всі суб'єкти державно-правових відносин діють у межах конституції, а держава не повинна панувати над людиною. Конституція України є визначальним, основним джерелом цієї галузі права. Саме конституційне право має стати провідною галуззю права в правовій системі України. Це відповідає як світовій тенденції, так і сучасному етапу розвитку нашої держави і суспільства, прагненню побудувати в Україні демократичну, правову державу.

Предмет і метод правового регулювання – найбільш суттєві підстави поділу системи права на галузі права. Кожна галузь права, в тому числі конституційне право України, об'єднує такі правові норми, які врегульовують особливий, якісно визначений вид суспільних відносин, що потребують нормативної регламентації. Предмет правового регулювання – головна підстава для розподілу юридичних норм за галузями права. Конституційне право має свій предмет правового регулювання, пов'язаний з регламентацією політико-правових відносин, спрямованих на реалізацію державно-владних функцій, забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Специфіка предмета цієї галузі права проявляється в тому, що її норми регламентують відносини, які складаються в усіх сферах життєдіяльності суспільства: політичній, економічній, соціальній, духовній. Законодавство регулює базові відносини у цих сферах і його норми закріплюють насамперед основні принципи, що визначають устрій держави і суспільства. У них проявляються якісні характеристики держави: суверенітет, форма

державного устрою, належність влади народів, політична, економічна, ідеологічна багатоманітність, суб'єкти державної влади, загальні основи функціонування політичної системи України, символи держави. Так, у першому розділі Конституції України «Загальні засади» містяться норми, що регулюють основоположні суспільні відносини, які визначають устрій держави і суспільства. З конституційного права починається формування всієї системи національного права, всіх його галузей. Світова практика свідчить, що жодна галузь національного права будь-якої країни не може розвиватись, якщо вона не має підґрунтя в конституційних принципах або нормах конституційного законодавства чи, тим більше, якщо суперечить їм.

Крім того, предметом конституційно-правового регулювання є відносини, які визначають належність до громадянства, принципи, що характеризують становище людини в суспільстві і державі, її основні права, свободи і обов'язки. Ці відносини регулюються передусім другим розділом Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Вони є основоположними для всіх соціальних зв'язків, які формують суспільство, визначають основи статусу людини. Предметом конституційного регулювання є форми безпосередньої демократії, насамперед вибори, референдуми, система органів державної влади, основи їх функціонування, діяльність органів місцевого самоврядування, правовий статус органів законодавчої, виконавчої і судової влади, Конституційного Суду України, прокуратури України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, порядок їх створення, компетенція, основні форми діяльності. До предмета регулювання конституційного права належать: територіальний устрій України, символіка держави, основи правового статусу місцевого самоврядування.

Тож, ми можемо зазначити, що Конституційне право – провідна галузь права України, що являє собою сукупність правових норм, які закріплюють і регулюють суспільні відносини, що забезпечують організаційну і функціональну єдність суспільства як цілісної соціальної системи, основи конституційного ладу України, статус людини і громадянина, територіальний устрій держави, форми безпосередньої демократії, систему органів державної влади і місцевого самоврядування.

Допоміжним, але досить вагомим критерієм, за яким конституційне право України вирізняється серед інших галузей, є метод правового регулювання. Йдеться про сукупність способів і засобів правового

впливу на суспільні відносини. Головний метод конституційно-правового регулювання – владно-імперативний, який базується на владі й підпорядкуванні. Поряд з ним застосовується і диспозитивний метод регулювання суспільних відносин. Наприклад, виборче законодавство встановлює, що вибори є вільними. Тому ніхто не може примусити громадянина йти на вибори. Тобто держава і громадянин у цих правовідносинах є рівноправними суб'єктами.

Наприклад, порівнюючи конституційне право Німеччини та Франції, необхідно зазначити загальне – належність до романо-германської правової системи, а також особливе у змісті правових інститутів президентства, у виборчих системах. Певною мірою таке порівняння спричинено умовами розвитку держав і характером формування конституціоналізму як загального наукового напрямку [3, с. 44]. Законодавство деяких країн світу зобов'язує громадянина голосувати (Мексика, Туреччина, Аргентина та ін.), а у разі відмови до нього можуть застосовуватися санкції (штраф, короткотермінове ув'язнення). Таким чином, у цих країнах у основу виборчого законодавства покладено імперативний метод правового регулювання. У конституційному праві України використовується як диспозитивний метод правового регулювання, так і імперативний, однак домінуючим все таки залишається владно-імперативний метод. Застосовуючи вказані методи правового регулювання, конституційне право України гарантує народовладдя, основні права і свободи людини і громадянина, демократичний розвиток держави і суспільства, забезпечує функціонування інститутів державної влади та громадянського суспільства.

Отже, було розглянуто Конституційне право України, як галузь права, проаналізовано і визначено важливість Конституційного права в житті людини, розглянуто різні погляди в науковій літературі, як правильно називати цю галузь права, та зазначено критерії за якими конституційне право України, відрізняється від інших галузей права. Визначено, що допоміжним, але вагомим критерієм є метод правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Балакірева Р. С. Конституційне право України: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 388 с.
2. Стецюк П. Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму: Посібник. Ч. 1. – Львів: Астролябія, 2003. – 548 с.

3. Конституційне право зарубіжних країн: Навч. посібник / За ред. О. Ріяки. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.

4. Конституційне право України: Підручник / За ред. В. Ф. Погорілка. – К.: Наукова думка, 2003. – 734 с.

Сорока О.Б.

студентка,

Науковий керівник: Віткова В.С.

кандидат юридичних наук, доцент,

Національний університет «Одеська юридична академія»

УТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК БРОШНІВ-ОСАДСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Конституція України у ст. 140 гарантує право на місцеве самоврядування, згідно з якою, під місцевим самоврядуванням розуміється право територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [1]. У 2014 році в Україні було схвалено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, в якій, зокрема, зазначалось, що система місцевого самоврядування на сьогодні не задовольняє потреб суспільства, наголошувалося на великій кількості територіальних громад при низькій кількості населення; а також, що здійснення постійної фінансової підтримки через районні бюджети малочисельних територіальних громад з використанням системи дотацій вирівнювання є обтяжливим для державного бюджету та стримує розвиток малих міст і великих селищ [2]. В 2015 році було прийнято Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», яким урегульовано процес добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, а також добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад (ч. 1 ст. 1) [3]. Брошнів-Осадська селищна об'єднана територіальна громада, що знаходиться в Рожнятівському районі Івано-Франківської області, була створена 29 жовтня 2017 року на основі чотирьох рад, а саме: смт. Брошнів-Осада, с. Креховичі, с. Кадобна,

с. Брошнів. Наразі чисельність населення громади складає більше 10 тисяч осіб.

Реформа місцевого самоврядування в Україні здійснюється із дотриманнями принципів субсидіарності на децентралізації. Ефективність децентралізації, у свою чергу, не відкидає доцільності централізації певних функцій. Наприклад, децентралізація бюджетної системи, яка знижує концентрацію бюджетних доходів у центрі, зменшує обсяг перерозподілених коштів, підвищує зацікавленість суб'єктів у розширенні власного потенціалу доходів, але не виключає необхідності бюджетного вирівнювання [4, с. 10]. Слід зазначити, що під час утворення Брошнів-Осадської ОТГ загальний обсяг її бюджету за підрахунками повинен був становити приблизно 40 млн. грн., з яких власні надходження – понад 21 млн. грн. Враховуючи ці чинники, утворення даної громади характеризувалося фінансовою спроможністю, що і виявилось у реальності. Через шість місяців після створення громади і переходу на прямі бюджетні відносини можливим є відзначити позитивні результати реформи децентралізації у Брошнів-Осадській об'єднаній територіальній громаді – зокрема, завдяки своїм досягненням вона слугує прикладом, орієнтиром на розвиток для всієї області. Найбільшим інтеграційним чинником приєднання до Брошнів-Осадської ОТГ інших громад, стало покращення рівня надання як і медичних, так і освітніх послуг у громаді, створення комфортних умов для дозвілля молоді та загальне пожвавлення життя. Слід зазначити, що найефективнішим проектом у Брошнів-Осадській громаді стала правильна організація надання медичних послуг. Громада передувала серед інших прикарпатських ОТГ створенням на базі лікарні комунального некомерційного підприємства «Брошнів-Осадська міська лікарня», згодом, отримавши ліцензію. Тут вирішили зберегти також первинний і вторинний рівень медичної допомоги. Місцеву лікарню повністю оновили та зробили усі послуги безкоштовними. Вона першою на Прикарпатті підписала угоду про співпрацю з Національною службою здоров'я України, і таким чином вже у червні 2018 року отримала фінансування у розмірі 300 тис. грн. З бюджету громади на розвиток медицини витрачено майже 500 тис. грн. Необхідні медичні обстеження роблять безкоштовно. Також, у Брошнів-Осадській міській лікарні працює сучасний рентгенодіагностичний комплекс IMAX 160 в комплекті з пристроєм цифрової рентгенографії, що дає можливість виявляти захворювання у пацієнтів на ранніх стадіях. Вартість такого

обладнання склала 1, 7 млн грн, з яких 200 тис. грн – це співфінансування з бюджету Брошнів-Осадської ОТГ. У приміщенні, де встановлений новий рентгенодіагностичний комплекс, згідно з вимогами інспекції ядерного регулювання України і санітарних правил, встановлено сучасну вентиляційну систему [5, с. 23]. Ці позитивні зрушення якнайскравіше можна проілюструвати, зазначивши, що порівняно із попереднім рентген-апаратом, променеве навантаження на пацієнта в десять разів менше, а якість обстеження, відповідно, значно вища. У разі коли місцевим мешканцям необхідна кваліфікована допомога лікарів, яких немає у смт. Брошнів-Осаді, то такі мешканці, відповідно до укладених громадою угод мають право на безкоштовне лікування в районних лікарнях. За лікування своїх мешканців громада у вигляді субвенції компенсує кошти цим медичним закладам вторинного рівня. Ці медичні нововведення є дуже цінними для місцевого населення. Здоров'я – це одна із найважливіших людських цінностей, реалізація охорони якого і покладена на обов'язок держави. Слід звернути увагу, що лікування у населених пунктах значно відрізняється від лікування у міських лікарнях як у матеріальному, так і технічному забезпеченні. Тому підводячи невеликий підсумок, з впевненістю можна зазначити, що населення задоволене результатами впровадження медичної реформи.

Великих зрушень отримало впровадження освітньої реформи. Учні вже навчаються у повністю оновлених приміщеннях, які забезпечені усім необхідним згідно вимог нового освітнього стандарту – від меблів і техніки, до навчальних матеріалів. У Брошнів-Осаді також функціонує лицей, в якому провели ремонтні роботи, які сприяють сучасному і комфортному навчанні учнів. Таким чином, у крилі, де навчаються початкові класи, відповідно оформлено не лише класні кімнати, але й коридори, де облаштовані зони очікування для батьків. У школі також запустили безкоштовний wi-fi. Окрім того, у коридорах та холі встановлені телевізори. Мета їхнього використання – проведення активних перерв для першокласників і трансляції пізнавальних програм. Ну а з 2018 року у громаді вирішили віддати в оренду підприємцям шкільні їдальні та зробити безкоштовним харчування у всіх школах для учнів 1-4 класів за кошти ОТГ. Це безумовно сподобалось як і діткам, так і їхнім батькам, які радо долучаються до проведення позитивних змін на благо і безпеку свої дітей [6]. Для молоді громади створюються нові можливості, за допомогою вільного доступу до Інтернету, так би мовити «ожививши» будинок культури та територію довкола нього. Влаштовано

wi-fi в народному домі, на площі, в парку поруч, на місцевому стадіоні. На постійній основі у Брошнів-Осадському будинку культури було відновлено низку розважальних заходів для населення, серед яких: покази безкоштовних мультфільмів для дітей (щоп'ятниці), кінопокази і дискотеку для молоді у вихідні. В найближчому майбутньому заплановано запуснути повноцінний ліцензійний кінотеатр з правом першого показу в одному з приміщень місцевого будинку культури.

Перспективних планів ще багато, оскільки основна мета Брошнів-Осадської об'єднаної територіальної громади полягає у найбільш повному розвитку всіх сфер життя, з метою покращення життєдіяльності місцевого населення. Брошнів-Осадська ОТГ не є єдиною в області, проте її розвиток є одним з найпоказовіших та найуспішніших. Що ж передує такому значному прогресу? Ну, по-перше, це залежить від керівництва, бо ж якщо воно буде зацікавлене у розвитку громади, населеного пункту, то і відповідно будуть акумулюватися всі можливі як фізичні, матеріальні, розумові ресурси. До примітки, головою Брошнів-Осадської селищної ради ОТГ являється колишній голова Рожнятівської районної ради Івано-Франківської області, що дає змогу зазначити правильний організаційний підхід керівника. По-друге, важливою є активність самих людей, їх прагнення до покращення свого ж життя, і, як наслідок – сприяння діяльності керівництва, проведення безумовних ініціатив. По-третє, важливим фактором виступає інфраструктура. Загальновідомим фактом є те, що Західна Україна значно обмежена у промисловості, порівняно із іншими регіонами України. Але смт. Брошнів-Осада в цьому плані прогресує. Так, тут працюють одинадцять підприємств, із них сім деревообробних. Цей факт сприяє працевлаштуванню місцевого населення, зосередженню їхніх доходів, так би мовити, «всередині»; розвиток та процвітання як і окремо цього населеного пункту, так і громади загалом.

У якості висновку є можливим зазначити, що реформа місцевого самоврядування на сьогодні характеризується значними позитивними зрушеннями, які залежать, перш за все, від самої громади, її зацікавленості та активності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 14.05.2019).

2. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата звернення: 14.05.2019).

3. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (дата звернення: 14.05.2019).

4. Vitkova V. To the Issue of Correlation of Concepts «Centralization» and «Decentralization». *Проблеми правового забезпечення децентралізації в Україні* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 5 квітня 2018 р.). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2018. С. 10–13.

5. Книга успіхів. Короткі історії про те, як децентралізація впливає на життя громад. 2019. 44 с. URL: <http://auc.org.ua/sites/default/files/library/knygauspiv7.pdf> (дата звернення: 14.05.2019).

6. Брошнів-Осадська громада через півроку після створення ініціювала приєднання ще одного села. *Івано-Франківський центр розвитку місцевого самоврядування*. URL: <http://lgdc.org.ua/branch/9/broshniv-osadska-gromada-cherez-pivroku-pislya-stvorennya-iniciyuvala-pryuednannya-shche> (дата звернення: 14.05.2019).

Талайло В.В.

студентка,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМАТИКА ПОДІЛУ ВЛАДИ ЗА СУЧАСНИМ КОНСТИТУЦІЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

В сучасній теорії конституціоналізму ключовою є теза про те, що влада належить народові. Саме цим шляхом втілюється концепт народного суверенітету, згідно із яким народ уповноважений здійснювати владу безпосередньо через інститути прямої демократії (вибори, референдум), так і через обрання органів державної влади. Саме такі норми відображаються зазвичай в сучасних Конституціях, зокрема Конституції України [1].

Звідси, слід дійти висновку, що класична теорія поділу влади полягає не у поділі влади як цілого, адже вона як явище є неподільною і впливає із суверенітету народу, який, своєю чергою, формується по суті із суверенітету кожного окремого його представника. Мова йде про функціональне системне структурування влади, тобто, про фактичний поділ її функцій між органами державної влади. Такий поділ є абсолютно обґрунтованим та прийнятним в різних країнах світу, оскільки зосередження усіх або лівової частки владних повноважень в руках одного органу чи посадової особи може призвести до узурпації влади як цілісного публічного інституту та порушення засадничих демократичних принципів. Саме тому ці функції необхідно поділити між різними органами та посадовими особами, своєю чергою, наділивши їх певними повноваженнями щодо взаємоконтролю [2, с. 106].

На підтвердження даної позиції можна навести висновок Конституційного Суду України, закріпленого в рішенні № 4-рп від 1 квітня 2008 р., де йдеться про те, що «поділ державної влади є структурною диференціацією трьох рівнозначних основних функцій держави: законодавчої, виконавчої, судової. Він відображає функціональну визначеність кожного з державних органів, передбачає не тільки розмежування їх повноважень, а й їх взаємодію, систему взаємних стримувань та противаг, які мають на меті забезпечення їх співробітництва як єдиної державної влади» [4].

Тим не менш, станом на сьогодні в конституційній практиці України спостерігається низка проблем у контексті правильності структурної та функціональної реалізації принципу поділу влади.

Так, перша проблема спостерігається в контексті організації верховної державної влади, що станом на сьогодні має два практично незалежні центри: Верховну Раду України та Президента України.

Дана проблема спричинена перш за все тим, що станом на сьогодні Президент України не належить до жодної із класичних гілок влади, а, по-друге, недосконалістю механізму стримувань та противаг.

Виявляється дана проблема, до прикладу, в тому, що, відповідно до конституційних положень, Верховна Рада України визначає загальні засади внутрішньої і зовнішньої політики та затверджує Програму діяльності Кабінету Міністрів України як вищого органу в системі виконавчої влади, то у Президента України залишаються вирішальні владні засоби впливу на діяльність Кабінету Міністрів України. У той же час, інститут політичної відповідальності Президента України перед

Верховною Радою України є відсутнім (окрім інституту імпічменту, який буде охарактеризовано далі), оскільки остання уповноважена винятково заслуховувати щорічні звіти Президента України. Ніякого впливу, в тому числі, й дорадчого, на політичні дії (до прикладу, видання указів) Президента України Верховна Рада не має, в той час, як Президент наділений правом вето [5].

Що стосується інституту імпічменту, варто зазначити, що з процедурної точки зору станом на сьогодні він є практично невітлюваним. Першою причиною для цього є складність набрання 300 голосів у Верховній Раді України, оскільки, як показує політична традиція, більшість у парламенті займають зазвичай політичні партії, вихідцем якого є особа Президента України. До того ж, обтяженою та недостатньо прозорою є процедура надання висновків з боку Конституційного Суду України, оскільки, згідно із конституційними положеннями, третину складу даного органу призначає саме Президент України [1].

З іншого боку, питання виникають і у зв'язку із важелями Президента України стосовно розпуску Верховної Ради України. Так, згідно із ст. 90 Конституції України, прийняти рішення про розпуск парламенту Президент має право після консультації з її ж членами: Головою Верховної Ради України, його заступниками та головами депутатських фракцій у Верховній Раді України [1]. В даному випадку це суттєво розмиває механізм стримувань та противаг, що призводить до негативних наслідків.

Виходячи із викладеного вище, нагальною потребою сучасного конституційного законодавства є модернізація механізму стримувань та противаг між Президентом України та Верховною Радою України задля кращого забезпечення принципу розподілу влади.

Тим не менш, описане вище не є єдиним проблемним моментом, що виникає на шляху повноцінної реалізації досліджуваного конституційного принципу.

Так, варто відмітити, що станом на сьогодні, окрім Президента України, низка інших важливих органів не належить, по суті, до жодної з гілок влади. Серед них, зокрема, прокуратура України та Служба безпеки України. Так, дані органи виконують надзвичайно важливі функції, зокрема, по підтримуванню публічного обвинувачення в суді та представництву державних інтересів, захисту державного суверенітету, обороноздатності країни. Тому, на прикладі зарубіжних країн, зокрема,

Сполучених Штатів Америки, в Україні доцільно вести мову про існування й четвертої гілки влади – контрольно-наглядової або правоохоронної [3, с. 207].

Тим не менш, станом на сьогодні практично всі органи, які так чи інакше підпадають під цю категорію, не користуються системою стримувань і противаг. До того ж, їх утворення напряму пов'язане з вищими органами державної влади України, перш за все, Президентом.

Саме тому, в подальшому, для виділення даної гілки влади, щоб було б надзвичайно корисним для засади поділу влади, слід наділити дані органи відповідними важелями впливу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року в ред. від 30.09.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Мартинюк, Р.С. Інститут імпічменту в Україні: вади вітчизняної моделі [Текст] / Р.С. Мартинюк // Право України : юрид. журн. / гол ред. О.Д. Святоцький. – К.: «Право України», 2008. – № 2. – С. 105-108.

3. Мартинюк, Р.С. Компетенційний дуалізм виконавчої влади: державно-правовий досвід П'ятої Французької Республіки та України [Текст] / Р. С. Мартинюк // Право України : юрид. журн. / гол ред. О.Д. Святоцький. – К.: «Право України», 2011. – № 1. – С. 200-208.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої, третьої, четвертої статті 219 Регламенту Верховної Ради України (справа про Регламент Верховної Ради України) N 4-рп/2008 від 1 квітня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-08/print1387544254833824>

5. Система стримувань і противаг: до і після політичної реформи [Електронний ресурс] : інформ. бюл. Міжнар. центру перспект. дослідж. // Вісник центру / гол. ред. О. Львова. – К., 2007. – № 16 (363). – 2 с. – Режим доступу: http://www.icps.com.ua/doc/nl_ukr_20070514_0363.pdf

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Білан О.П.

аспірант,

Науковий керівник: Бабаскін А.Ю.

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник,

Інститут держави і права імені В.М. Корецького

Національної академії наук України

ЗАКОННІСТЬ ЗМІСТУ ЯК УМОВА ДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНУ

Стаття 11 ЦК України закріплює перелік юридичних фактів з якими цивільне законодавство пов'язує виникнення цивільних прав та обов'язків. Зокрема, ч. 2. ст. 11 ЦК України встановлено, що однією з підстав виникнення цивільних прав та обов'язків є договори та інші правочини.

Відповідно до ч. 1 ст. 202 ЦК України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. При цьому лише самого факту укладання правочину не достатньо для виникнення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, оскільки він повинен відповідати певним законодавчим вимогам. Загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину (умови його дійсності) закріплені в положеннях ст. 203 ЦК України. Зокрема, частина перша вказаної статті встановлює законність змісту правочину, тобто відповідність його змісту законодавчим вимогам, а саме.

Відповідно до ч. 1 ст. 203 ЦК України зміст правочину не може суперечити Цивільному кодексу України, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам.

Перше питання, яке виникає з аналізу ч. 1 ст. 203 ЦК України це, що розуміти під змістом правочину? Відповідь на нього міститься в положеннях ст. 628 ЦК України. Зокрема, частиною першої вказаної статті встановлено, що зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно

до актів цивільного законодавства. Тобто, змістом правочину є його умови, які сформовані стороною одностороннього правочину або сторонами двостороннього чи багатостороннього правочину.

По-друге, як вбачається з положень ст. 203 ЦК України зміст правочину (його умови) не повинні суперечити: (1) Цивільному кодексу України та іншим актам цивільного законодавства; (2) інтересам держави і суспільства; (3) моральним засадам суспільства. Перелічені критерії законності змісту правочину (його правомірності) потребують окремого дослідження.

Так, під *актами цивільного законодавства* необхідно розуміти ті, що перелічені в ст. 4 ЦК України. Зокрема, до останніх відносяться Конституція України, Цивільний кодекс України, інші закони України, які приймаються відповідно до Конституції України та Цивільного кодексу України, акти Президента України у випадках, встановлених Конституцією України та постанови Кабінету Міністрів України.

З огляду на вищезазначене, умови правочину не можуть суперечити вимогам актам цивільного законодавства, які перелічені в положеннях ст. 4 ЦК України. Разом з тим виникає питання, що робити, якщо зміст правочину суперечить нормативно-правовим актам публічного права?

Вищий господарський суд України, надаючи відповідь на поставлене питання, звернув увагу на те, що у судовій практиці часто виникають спори про визнання договорів недійсними з підстав їх суперечності актам законодавства, яке не є цивільним (антимонопольного, податкового тощо). В зв'язку з чим виникає питання щодо правомірності визнання судом недійсним правочинів у зазначених випадках на підставі норм ЦК України. Поняття правочину є цивільно-правовим поняттям. Тому і норми про недійсність тих чи інших правочинів є цивільно-правовими. Разом з тим закони часто містять норми, які відносяться до різних галузей права. Зокрема, закон публічно-правової направленості може містити окремі цивільно-правові норми. Тому, якщо такий закон містить норми, які встановлюють умови недійсності правочину, то такі норми підлягають застосуванню [1].

Отже, судова практика дотримується позиції, згідно з якою недійсність правочину за ч. 1 ст. 203 ЦК України встановлюється виключно цивільно-правовими нормами. Вважаємо таку позицію спірною, оскільки вона залишає поза межами дії ч. 1 ст. 203 ЦК України правочини, які порушують публічно-правові норми. Метою укладання таких правочинів може бути вчинення адміністративного поступку або

кримінального злочину. Зокрема, такими можуть бути правочини, які в прямій чи прихованій формі порушують право державної власності на надра (ст. 47 КЗпАП України) або які направлені на протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206-2 КК України). В таких випадках адміністративне або кримінальне законодавство України накладає санкції за вчинення відповідної дії, але не надає оцінку самим правочинам. На нашу думку, останні можуть визнаватись недійсними в порядку ч. 1 ст. 203 ЦК України, адже важко уявити собі ситуацію, за якою умови правочину порушують публічно-правові норми і при цьому залишаються дійсними.

Іншим критерієм правомірності правочину у відповідності до ч. 1 ст. 203 ЦК України є вимога щодо відповідності його умов *інтересам держави і суспільства*.

В юридичній літературі неодноразово зверталась увага на те, що категорія «інтереси держави і суспільства» перенесена в чинний Цивільний кодекс України з положень ст. 49 ЦК УРСР 1963 року [2, с. 91]. Зокрема, ст. 49 ЦК УРСР встановлювала недійсність угоди, укладеної з метою, суперечної інтересам держави і суспільства. Дія вказаної норми розповсюджувалась на угоди, які порушували загальні принципи існуючого суспільного ладу. До них, зокрема, відносилися угоди, спрямовані на використання всупереч закону колективної, державної або приватної власності з корисливою метою, отримання громадянами нетрудових прибутків, використання майна, яке знаходиться в їх власності або користуванні, на шкоду інтересам суспільства, на незаконне відчуження землі або незаконне її використання, розпорядження або придбання всупереч встановленим правилам предметів, вилучених з обігу або обмежених в обігові [3].

В коментарях до ст. 49 ЦК УРСР зверталась увага на те, що такі угоди являють собою серйозні і небезпечні порушення чинного законодавства, носять антисоціальний характер і посягають на істотні державні і суспільні інтереси. Саме публічний характер інтересів, які порушуються такими угодами, дозволяє говорити про їх антисоціальність [4, с. 99].

З наведеного можна зробити висновок, що категорія «інтереси держави і суспільства» закріплена в положеннях цивільного кодексу України з метою захисту публічних інтересів. У вказаному контексті виникає питання щодо «співіснування» вказаної категорії із закріпленою

в положеннях ст. 228 ЦК України категорією «публічний порядок», яка також спрямована на захист публічних інтересів.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 228 ЦК України правочин вважається таким, що порушує публічний порядок, якщо він був спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ним.

Необхідно звернути увагу не те, що визначення правочинів, які порушують публічний порядок (ч. 1 ст. 228 ЦК України) та угод, які суперечать інтересам держави і суспільства (ст. 49 ЦК України) є багато в чому ідентичними. У зв'язку з чим можна дійти висновку про те, що правочин, який порушує інтереси держави і суспільства в розумінні ч. 1 ст. 203 ЦК України, є одночасно таким, що порушує «публічний порядок» відповідно до ч. 1 ст. 228 ЦК України. Слід зазначити, що такої ж позиції дотримується судова практика, зокрема, Вищий адміністративний суд України в своїй ухвалі зазначив, що у відповідності до ст. 228 ЦК України угода, що вчинена з метою, завідомо суперечною інтересам держави і суспільства, одночасно є такою, яка порушує публічний порядок і як наслідок – нікчемною [5].

Ще однією вимогою додержання якої згідно з ч. 1 ст. 203 ЦК України необхідне для чинності правочину є відповідність його змісту *моральним засадам суспільства*.

Станом на сьогодні, положення цивільного кодексу України не дають відповіді на питання, що розуміти під категорією «моральні засади суспільства». В коментарях до цивільного кодексу України висловлюється позиція про те, що положення про обов'язковість відповідності змісту правочину моральним засадам не можна вважати вдалим, оскільки воно буде отримувати постійно різне тлумачення як в науці, так і в судовій практиці. В даному випадку категорія моральних засад не містить достатніх для однозначного розуміння ознак [6, с. 157].

В той же час у сучасній юридичній літературі можна зустріти дві основні позиції щодо тлумачення моральних засад суспільства, а саме.

З однієї сторони під моральними засадами суспільства пропонується розуміти ті норми моралі, які закріплені в цивільно-правових приписах. Така позиція обґрунтовується відсутністю у цивільному законодавстві визначення терміну «моральні засади суспільства», що зумовлює необхідність уникати розширеного тлумачення цього поняття, адже це

може призвести до довільного визнання недійсним правочину, у якому поведінка його учасників не містить ознак істотної суспільної небезпеки.

З іншої під вищезазначеною категорією пропонується розуміти неохоплені цивільно-правовим приписами норми моралі. Така позиція обґрунтовується буквальним тлумаченням ч. 1 ст. 203 ЦК України, з якої вбачається, що її положення чітко розділяють і не змішують в одне ціле акти цивільного законодавства та категорію «моральні засади суспільства». З огляду на вказаний розподіл зазначені категорії є абсолютно різними за змістом і не можуть бути чимось одним і тим же. Відповідно, протиправна дія, яка порушує законодавчі норми не може одночасно порушувати моральні засади суспільства.

На нашу думку обидві вищезазначені позиції мають право на існування. Ми вважаємо, що в даному випадку треба виходити з того, що деякі морально-етичні норми з часом трансформуються у цивільно-правові. Така трансформація відбувається шляхом їх нормативного закріплення в цивільному законодавстві у формі як окремих цивільно-правових положень, так і цивільно-правових принципів. Зокрема, до перших можна віднести положення Закону України «Про захист суспільної моралі», до других, такі цивільно-правові принципи як справедливість, добросовісність та розумність (ч. 6 ст. 3 ЦК України), що мають морально-етичне підґрунтя. Крім того, ми дотримуємось позиції, згідно з якою існують ще й інші, не охоплені цивільним законодавством, але існуючі у суспільстві морально-етичні правила поведінки. Останні неможливо чітко ідентифікувати у правовому полі та закріпити в цивільному законодавстві у формі положень або принципів. Ознаки таких моральних засад суспільства можуть бути встановлені судом під час розгляду конкретної судової справи в межах окремого правопорушення з урахуванням всіх фактичних обставин справи та характеру вчиненого сторонами правопорушення і його наслідків. Така ситуація можлива за умови наявності явної несправедливості та відсутності закріплених у цивільному законодавстві положень для її виправлення. Враховуючи процесуальну заборону відмовляти у розгляді судової справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини (ч. 10, ст. 10 ЦПК України), у суду не залишається іншого виходу, ніж звертатись до незакріплених у праві норм моралі. Зокрема, відповідно до ч. 9 ст. 10 ЦПК України у випадку, коли спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія

закону), а за відсутності такого – суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права).

З огляду на вищезазначене, під моральними засадами суспільства в контексті ст. 203 ЦК України необхідно розуміти: (1) закріплені в цивільному законодавстві норми моралі у формі цивільно-правових положень; (2) закріплені в цивільному законодавстві норми моралі у формі цивільно-правових принципів; (3) існуючи в суспільстві, але ще не закріплені у цивільному законодавстві норми моралі.

Підсумовуючи слід зазначити, що ч. 1 ст. 203 ЦК України потребує редакційних змін. Так, по-перше, зміст правочину не повинен суперечити не тільки актам цивільного законодавства, а й чинним публічно-правовим законодавчим положенням. По-друге, категорію «інтереси держави і суспільства» необхідно замінити на «публічний порядок», оскільки вказані категорії є тотожними. По-третє, під категорією «моральні засади суспільства» необхідно розуміти як закріплені, так і незакріплені у цивільному законодавстві норми моралі.

Список використаних джерел:

1. Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 07.04.2008 № 01-8/211. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_211600-08
2. Альманах цивилістики: Сборник статей. Вып. 4 / Под ред. Р. А. Майданика. – К.: Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 430 с.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про визнання угод недійсними» від 28.04.1978. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-78>
4. Цивільний кодекс України (науково-практичний коментар). – Х.: ООО «Одіссей», 2000. – 800 с.
5. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 25.11.2010 № К-6248/07. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13330755>
6. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. – К. : Істина. – 928 с.

Лехов О.С.

студент,

Науковий керівник: Деревнін В.С.

кандидат юридичних наук, доцент,

Національний університет «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО ЦИФРОВОГО ПІДПISУ В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Світ не стоїть на місці і з розвитком нових технологій розвивається і юриспруденція. Велика кількість документів вже давно перейшли в електронний вигляд і щоб порівняти за юридичною силою до паперових документів їх потрібно скріпити електронним підписом. Одні з перших ЕЦП почали застосовувати публічні службовці при заповненні е-декларацій.

Електронний підпис – це отриманий за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних. Його неможливо підробити стороннім особам, тому що він реалізується за допомогою математичного перетворення над змістом документа.

Система ЕЦП припускає, що кожен користувач має свій особистий ключ, не відомий іншим користувачам, а також ще один ключ у відкритому доступі для інших користувачів, щоб перевірити належність першого. Ще однією великою позитивною рисою користування ЕЦП є його непідробність. Той користувач який має при собі ключ, що знаходиться у відкритому доступі не може змінити чи підробити підпис що знаходиться в даному документі, тому що математична основа цього ключа повністю відрізняється від інформаційних бітів електронного підпису.

Також цифровий підпис надає інформацію про особу, про зміни в документі та час його підписання і робить документ таємним, для запобігання від несанкціонованого доступу до нього.

ЕЦП не тільки надає інформацію про людину, що підписала документ, але дозволяє впевнитись, що сам документ не був змінений або підроблений після підписання. Також завдяки ЕЦП можна вказати реальний час підписання документа, на відміну від дати, вказаної у самому документі. Разом з тим, ви можете забезпечити конфіденційність

інформації, тобто шифрувати документи, отримуючи при цьому захист інформації від несанкціонованого доступу.

У сертифікат містить інформацію що закріплена документом RFC 2459 (Internet X.509 Public Key Infrastructure Certificate and CRL Profile). Також сертифікат містить адреси, встановлені витратні ліміти або права доступу власника сертифікату. Іншими словами, сертифікат може містити будь-яку інформацію, яку здатен опрацювати центр сертифікації.

Кожен сертифікат має свій термін дії. Це може бути термін від місяця до кількох років. Коли термін дії сертифіката спливає, користувач отримує новий. Але у цьому власне і міститься недоліки у користуванні електронними документами, тому що, чим більше інформації що по потребують зміни у документі, тим більше часу потрібно користувачу щоб її змінити до закінчення терміну дії сертифікату. Також при втраті ключа чи зміні роботи користувача, потрібно відкликати сертифікат, щоб отримати мати новий.

Якщо використовувати не сертифіковані засоби, то є велика вірогідність того, що документ може бути змінений чи підроблений, тому що у ньому не міститься тієї криптостійкості що й у сертифікованих засобах підписання. Ще один ризик з використання таких засобів полягає у неможливості доведення авторства його підписання, тому що такі засоби ніхто не перевіряв. Часто автор доводить, що ЕЦП неправильно перетворив документ, та відбулися зміни, яких він не робив і тому програма показує збій. Хоча таке відбувається досить рідко і такий ризик є просто віртуальний, але все ж не потрібно нехтувати достовірністю інформативності що міститься на електронному носії. Тому що при використанні сертифікованих засобів криптографічного захисту це досить легко довести [1].

При використанні засобів із належною сертифікацією інформації гарантом якості виконання основної функції й відсутності бічної дії виступає Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. А при використанні несертифікованих засобів криптографічного захисту інформації таких гарантій не може дати ніхто.

Тому електронний документообіг спрощує роботу будь якого користувача, і вже у недалекому майбутньому ми всі будемо користуватися ЕЦП, як це роблять деякі європейські країни. Також це може дуже сильно спростити виборчу систему в Україні. Виборцю буде досить відправити бланк із своїм вибором закріпленний цифровим

підписом до відповідної установи, цим самим виключити ризик фальсифікації [2].

Але найбільш істотною проблемою на сьогодні є відсутність практичного механізму застосування ЕЦП. Незважаючи на існування Закону України «Про цифровий електронний підпис» [3] до цього часу відсутній єдиний підхід що до запровадження цифрового електронного підпису у сфері інформаційних технологій невеликого центрального державного органу. Для подальшої успішної реалізації проектів з впровадження таких систем необхідно врахувати всі типові проблеми та розрахувати всі витрати на використання ЕЦП.

Список використаних джерел:

1. Yesina, O.G. The information security software in business [Електронний ресурс] / O.G. Yesina, L.N. Lingur // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 5 (10). – С. 175-180.
2. Голобуцький О.П., Шевчук О.Б. Електронний уряд. – К.: ЗАТ «Атлант UMS», 2002. – 174 с.
3. Закон України про цифровий підпис // Відом. Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 276.

Панченко І.С.

аспірантка,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

НОТАРІАЛЬНІ АКТИ

У ПРОЦЕДУРІ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ ДОГОВОРІВ ВІДЧУЖЕННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА

У провадженні з посвідчення договорів відчуження нерухомого майна, як і у інших нотаріальних провадженнях нотаріус видає низку нотаріальних актів як виражених в процесуальній формі правозастосовчих рішень нотаріуса по окремій справі, які містять його волевиявлення на вчинення нотаріальної дії, прийняті ним на підставі норм матеріального та нотаріального процесуального права [1, с. 71].

У науці нотаріального процесу нотаріальні акти за процесуальною метою поділяються на основні (завершальні), якими закінчується

нотаріальне провадження по суті, та допоміжні, якими в нотаріальному процесі вирішуються окремі процесуальні питання. Основними нотаріальними актами є всі завершальні акти, якими нотаріус оформлює вчинену нотаріальну дію (написи, свідоцтва, акти тощо), а також постанова про відмову у вчинення нотаріальної дії. Допоміжними нотаріальними актами є всі інші види постанов нотаріуса (про витребування доказів, зупинення вчинення нотаріальної дії, відкладення вчинення нотаріальної дії тощо), якими вирішуються окремі процесуальні питання та завданням яких є забезпечення прийняття обґрунтованого завершального акту [2, с. 568]. Зазначена класифікація, на наш погляд, є найбільш прийнятною для характеристики нотаріальних актів у окремих видах нотаріальних проваджень.

Щодо винесення нотаріусом допоміжних нотаріальних актів, то слід зазначити, що законодавство про нотаріат прямо не передбачає винесення в багатьох з зазначених вище випадках постанов нотаріуса, наприклад, при витребуванні від заявника доказів. Фактично нотаріус може просто усно вказати такому заявнику на необхідність подання ним додаткових документів для вчинення нотаріальної дії. Однак, на наш погляд, таку постанову необхідно виносити у зв'язку з тим, що законодавство про нотаріат не містить процедури фіксації нотаріальної дії через що нотаріусу своє процесуальне рішення слід оформлювати у формі процесуального документа, яким і є постанова. Така постанова є гарантією захисту прав нотаріуса у разі оскарження в майбутньому його дій заінтересованими особами, які можуть бути не задоволені з тих чи інших причин нотаріусом.

Допоміжними нотаріальними актами у нотаріальному провадженні з посвідчення договорів відчуження нерухомого майна є, насамперед, постанови про витребування тих чи інших доказів. Така постанова виноситься нотаріусом на підставі ст.ст. 4, 42, 44, 46 Закону «Про нотаріат» та може стосуватися витребування будь-яких документів, інформації тощо, необхідних для посвідчення договору відчуження нерухомого майна. Особливо необхідним є витребування доказів тоді, коли у нотаріуса існують сумніви щодо існування того чи іншого факту.

Зупинення нотаріального провадження з посвідчення договору відчуження нерухомого майна та його відкладення також здійснюється за постановою нотаріуса. Такі постанови виносяться нотаріусом у випадках, визначених ст.ст. 42, 46 Закону «Про нотаріат». У науці досить детально питання відкладення та зупинення нотаріальних дій дослідила

С.Я. Фурса, яка вказує як на врегульовані законодавством випадки зупинення та відкладення вчинення нотаріальної дії, так і на додаткові випадки, які повинні бути врегульовані у законодавстві [2, с. 384-393]. На наш погляд, висловлені С.Я. Фурсою думки можуть бути застосовані і щодо нотаріального провадження з посвідчення договорів відчуження нерухомого майна.

Щодо основних (завершальних) нотаріальних актів слід зазначити, що згідно з ч. 1 ст. 48 Закону «Про нотаріат» при посвідченні угод, засвідченні вірності копій документів і виписок з них, справжності підпису на документах, вірності перекладу документів з однієї мови на іншу, а також при посвідченні часу пред'явлення документа на відповідних документах вчиняються посвідчувальні написи. Таким чином, при посвідченні договорів відчуження нерухомого майна нотаріуси вчиняють на зазначених договорах основні (завершальні) акти – посвідчувальні написи. Як цілком обґрунтовано зазначає О.С. Снідевич, правове значення посвідчувального напису в юридичній практиці полягає в тому, що факт, про посвідчення якого нотаріусом вчинено посвідчувальний напис, вважається офіційно встановленим, та може бути підтверджений за необхідності в окремих правовідносинах [2, с. 560]. У зв'язку з цим, з моменту вчинення та оформлення посвідчувального напису на договорах відчуження нерухомого майна зазначені договори можна вважати посвідченими нотаріусом.

В. Голобородько вважає вчинення посвідчувального напису передостаннім етапом вчинення нотаріальної дії, яке передбачає, зокрема, крім викладення тексту самого напису, проставлення також реєстрового номера, підпису та печатки нотаріуса/відповідної особи [3, с. 18]. Загалом погоджуючись з наведеним твердженням, не можемо не звернути увагу на те, що посвідчувальний напис повністю оформляється нотаріусом вже після реєстрації нотаріальної дії у реєстрі для реєстрації нотаріальних дій, відтак, все ж завершальними діями у процесі посвідчення договорів відчуження нерухомого майна є оформлення посвідчувального напису.

Загалом форми посвідчувальних написів затверджені Правилами ведення нотаріального діловодства, затвердженими наказом Міністерства юстиції України № 3253/5 від 22.12.2010. Зазначеними Правилами визначено п'ять спеціальних форм посвідчувальних написів стосовно договорів відчуження нерухомого майна – форми № 31 (посвідчувальний напис на договорі про відчуження нерухомого майна

за участю особи, яка не може підписатись особисто внаслідок фізичної вади, хвороби тощо), № 37 (посвідчувальний напис на договорі про відчуження нерухомого майна, який укладається фізичними особами), № 38 (посвідчувальний напис на договорі про відчуження нерухомого майна за участю юридичної особи), № 39 (посвідчувальний напис на договорі про відчуження нерухомого майна за участю представника), № 40 (посвідчувальний напис на договорі про відчуження нерухомого майна, укладеному його управителем). Безумовно, що з урахуванням усієї тієї багатогранності відносин, які можуть виникнути у процедурі нотаріального посвідчення договорів відчуження нерухомого майна, така кількість посвідчувальних написів виглядає недостатньою.

Пункт 6.19 Правил ведення нотаріального діловодства передбачає, що у разі відсутності необхідних посвідчувальних написів чи свідоцтв, які б відповідали вчинюваній нотаріальній дії, нотаріус може застосовувати ту з форм, яка найбільше відповідає цій нотаріальній дії, із застосуванням окремих елементів інших посвідчувальних написів та свідоцтв. Необхідно погодитися з В. Голобородько, що це не означає, що нотаріус може за власним бажанням відступати від наявних форм. Комбінування посвідчувальних написів допускається, по-перше, лише за відсутності необхідної форми, і, по-друге, із використанням елементів існуючих форм. Наприклад, під час посвідчення договору відчуження нерухомості за участю неповнолітньої особи та юридичної особи буде відбуватись комбінування двох форм посвідчувальних написів: форми № 33 та № 38 додатка 25 до Правил ведення нотаріального діловодства [3, с. 19]. Також вважаємо, що відсутня самостійна форма посвідчувального напису при посвідченні договору відчуження нерухомого майна за участі юридичної особи та фізичної особи, яка діє через представника (в такому випадку, на наш погляд, необхідно застосування елементів посвідчувальних написів № 38 та № 39), посвідчувального напису при посвідченні договору відчуження нерухомого майна за участі перекладача (необхідно застосовувати наведені нами відповідні посвідчувальні написи стосовно нерухомого майна та посвідчувальні написи форм № 41 та № 42) тощо. Враховуючи те, що Міністерство юстиції України, затверджуючи Правилами ведення нотаріального діловодства спеціальні форми нотаріальних актів, взяло курс на якомога більше врегулювання цими Правилами тих чи інших форм, вважаємо за необхідне передбачити у Правилах і запропоновані нами посвідчувальні написи.

Вивчення нотаріальної практики свідчить про досить недбале відношення окремих нотаріусів до оформлення посвідчувальних написів, допущення ними помилок у їх текстах тощо. Так, наприклад, на порушення п.6.14 р. VI Правил ведення нотаріального діловодства при вчиненні нотаріальних дій нотаріусами на договорах відчуження нерухомого майна застосовувалися посвідчувальні написи, які не відповідають Додатку 25 до Правил; інколи у посвідчувальних написах зазначається дата без місяця, що свідчить про неуважність нотаріусів при складанні нотаріальних документів, помилки у роках тощо [4]. Таке недбальство нотаріусів може призводити до порушення прав учасників нотаріальних процесуальних правовідносин, оскільки породжують сумніви щодо законності вчиненого посвідчувального напису.

Список використаних джерел:

1. Снідевич О.С. Нотаріальний акт: поняття й ознаки. Підприємництво, господарство, право. 2013. № 2. С. 68-71.
2. Теорія нотаріального процесу: Науково-практичний посібник / За заг. ред. С.Я. Фурси. – К.: Алерта; Центр учбової літератури, 2012. 920 с.
3. Голобородько В. Посвідчувальні написи в нотаріальному процесі. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2017. № 2 (92). С. 17-20.
4. Узагальнення за результатами комплексних перевірок організації роботи державних нотаріальних контор, організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання державними і приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства, проведених Головним територіальним управлінням юстиції у Луганській області за I півріччя 2017 року. URL: <http://www.lugjust.gov.ua/files/Notariat/1/3.1.pdf>

Слободяник І.О.

студент,

Науковий керівник: Мазур В.В.

кандидат юридичних наук, старший викладач,

Навчально-науковий інститут № 1

Національної академії внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНСЬКОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ З ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Стать є однією з найважливіших характеристик, що індивідуалізує особу та визначає її правовий статус в певному суспільстві. Донедавна вважалося, що стать визначається при народженні, а законодавчою позицією держав було заперечення можливості зміни в правовому статусі особи у зв'язку з корекцією статевої належності. Однак, проблеми, обумовлені зміною біологічної статі, є актуальними також і в Україні. Процес пізнання глибин цього унікального феномену є актуальним як в теорії, так і на практиці. Тому в умовах розбудови в Україні демократичної, соціальної, правової держави особливої актуальності набуває дослідження питань, пов'язаних з правом на ім'я (його зміну) особи, що змінила стать, особливо з врахуванням зарубіжного досвіду [1, с. 135].

Взагалі, термін «трансгендер» об'єднує різні явища й ідентичності. Транссексуалами називають людей, чия гендерна ідентичність відрізняється від їх біологічної статі та які, як правило, змінюють або хочуть змінити своє тіло за допомогою гормонотерапії, операцій або інших засобів, щоб наблизити вигляд і функції свого тіла до тих, які притаманні іншій статі. Цей процес зміни тіла за допомогою медичних втручань часто називають зміною статі або гендеру, або транзішеном, або «переходом» суть якого укладена в полярній розбіжності і грубій альтернативній розбіжності біологічної і громадянської статі з тією, що формується статтю психічною.

Стать – це визначення особи при народженні як чоловіка або жінки згідно з їх анатомічними (первинними і вторинними статевими ознаками) та/ або їх біологією (гормонами). Гендер стосується традиційних або стереотипних ролей, поведінки, занять та атрибутів, які в певному суспільстві вважаються притаманними чоловікам і жінкам. Як

правило, внаслідок зміни статі виникають правові наслідки, які можуть зачіпати права та інтереси інших членів сім'ї: другого з подружжя, дітей та інших близьких родичів. На даний момент чинним сімейним законодавством України питання забезпечення прав і законних інтересів досліджуваних осіб належним чином не врегульовані.

Відповідно до ст. 26 СК України відсутня умова щодо зміни вказівки про стать у документах трансгендерної особи, тим паче вона не зазначена як обов'язкова. Внесення змін до актового запису про народження у зв'язку зі зміною статі за бажанням може здійснюватися на підставі медичного свідоцтва про зміну (корекцію) статевої належності, яке видається Комісією після проведення хірургічної корекції. Трансгендерна особа може звернутися до суду із заявою, в якій викладено прохання встановити факт зміни (корекції) статевої належності. Встановлення зазначеного факту необхідно такій особі для внесення змін до актового запису про народження в частинах «стать» і «по батькові». Прикладом встановлення такого факту є справа № 520/5166/13-ц [5]. При зміні статі особою, заява про внесення змін до актового запису про народження у зв'язку зі зміною статі (гермафродитів і транссексуалів) також може бути подана до відділу державної реєстрації актів цивільного стану за місцезнаходженням Комісії з питань зміни (корекції) статевої належності, що видала медичне свідоцтво про зміну (корекцію) статевої належності (п. 2.1 «Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання»). Отже, українське законодавство певною мірою відповідає рекомендаціям міжнародних організацій про встановлення норм, які дозволяють визнавати зміну статі особи з юридичної точки зору і приводити у відповідність документи цієї особи [2, с. 34].

Варто зазначити, що дане право прямо не передбачене законодавством України, проте перелік особистих немайнових прав, які встановлені Конституцією, Цивільним кодексом (далі – ЦК) України та іншим законодавством, не є вичерпним (ч. 3 ст. 270 ЦК України). Дослідження права на гендерну ідентичність також не можна назвати даниною науковій традиції, попри те що питання, пов'язані, зокрема, зі зміною статі людини, дійсно належать до проблемних у юриспруденції. У той час як зарубіжна юридична думка приділяє величезну увагу питанням так званої біоетики, проблемам співвідношення права, моралі та медицини, обґрунтовує право на сексуальну ідентичність, вітчизняні та сучасні вчені роблять у цьому напрямку лише перші кроки [3, с. 275].

З цього приводу важливим є звернення до зарубіжного досвіду.

Особливістю правової категорії «гендерна ідентичність» в міжнародному праві в тому, що зазвичай воно не згадується в антидискримінаційних міжнародних договорах з прав людини, ці договори застосовуються до всіх людей, завдяки тому, що положення про дискримінацію в них не носять вичерпний характер.

Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав, який відповідає за Пакт про громадянські та політичні права заявив, що «гендерна ідентичність визнається поряд із забороненими ознаками дискримінації; наприклад, особи, які є трансгендерами, транссексуалами або інтерсексуалами часто стикаються з серйозними порушеннями прав людини.

Одним із пріоритетних напрямків в політиці і діяльності ЄС є боротьба з дискримінацією за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Про це йдеться і в Лісабонському договорі (01.12.2009), який замінює Конституцію ЄС, і в спеціально з цього приводу прийнятих однойменних Резолюції Ради Європи № 1728 (2010) та Рекомендації № 1915 (2010) «Дискримінація за принципом сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності». Проте однозначного правового регулювання процедур щодо власне зміни статі (гендеру) на теренах ЄС не має. Установчими договорами до спільної компетенції ЄС шлюбно-сімейні правові відносини не були віднесені. Амстердамський договір Євросоюзу 1997 року всього лиш закріпив рух “Gender Mainstreaming” в якості офіційної стратегії, яка в документах ООН визначена як «основна глобальна стратегія сприяння гендерній рівності», обов’язкова для всіх держав – членів ООН. Тому базовим документом, який, свого роду, є спільним для виконання у всіх країнах-членах ЄС є Європейська конвенція з захисту прав людини та основоположних свобод 1950 року, яка у статті 14 зазначає, що користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

Першою країною в ЄС, яка дозволила трансгендерам змінювати у офіційних документах стать без проведення операції, десять років тому стала Німеччина. Поряд з цим з 1 листопада 2013 року в цій країні набули чинності зміни до сімейного законодавства, згідно яких за

рішенням батьків в свідоцтві про народження дитини може не вказуватись її стать. У національному законодавстві Швеції, транссексуалізм зовсім відсутній у переліку психіатричних захворювань. Проблема статевої ідентичності в цій країні зміщується в психологічно-соціальний аспект та вирішується на рівні сімейного лікаря, а також фахівця-сексопатолога.

За чинним законодавством Іспанії, зокрема, “Ley de Identidad de Género” (Закон про статевоу ідентичність), транссексуали мають можливість змінити ім’я в паспорті навіть до операції зі зміни статі. В даному випадку необхідно надати довідку від лікаря, яка підтверджує, що фізіологічна стать людини не збігається з його істинною гендерною ідентифікацією.

Європейській практиці також відомі окремі випадки обмеження права осіб, що змінили стать, у сфері правовідносин соціального забезпечення. Проте в підсумку суди виправляли дані приклади дискримінації. Так у Великій Британії не передбачено право на зміну статі в свідоцтві про народження.

Проаналізувавши зарубіжний досвід, можна виокремити певні особливості міжнародно-правових стандартів з питань гендерної ідентичності (насамперед стосовно трансгендерів): 1) такі особи мають право на зміну статі та імені в офіційних документах як після проведеної щодо них хірургічної корекції статі, так і без хірургічного втручання (на основі психологічної експертизи); 2) ці особи не повинні бути обмеженими у праві на вступ у шлюб ні до, ні після зміни статі (заборона дискримінації у сімейних правовідносинах); 3) не допускається їх дискримінація у соціальній сфері. Водночас слід відзначити, що досліджувані питання є досить дискусійними як у науковій площині, так і у життєдіяльності суспільства. Саме це спонукає до подальшого ґрунтовного аналізу, вивчення досвіду різних країн, міжнародних організацій.

Щодо українського законодавства, то на даний час чинним законодавством України питання забезпечення прав і законних інтересів досліджуваних осіб належним чином не врегульовані, що, в свою чергу, потребує подальшої аналітичної розробки з метою вирішення цього питання на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Посикалюк О.О. Право на транскрибований запис імені: аналіз норм законодавства та правозастосовної практики / О.О. Посикалюк // Університетські наукові записки. – 2013. – № 4. – С. 134-142.

2. Розгон О.В. Порухення сімейних прав трансгендерної особи у контексті доктрини прав людини // Наукове друковане іноземне видання “Eurasian Academic Research Journal”. – 2016. – № 5 (05). – С. 33-47.

3. Шалиганова А.С. Щодо правової природи та змісту права на гендерну ідентичність / А.С. Шалиганова // Право і Безпека. – 2011. – № 3. – С. 274-279.

4. Бреус С.М. Міжнародно-правові стандарти і зарубіжний досвід у сфері гендерної ідентичності / С.М. Бреус // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 3. – С. 83-87.

5. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31612249>

Торчинівська Р.А.

студентка,

Науковий керівник: Заяць О.С.

кандидат юридичних наук, доцент,

Львівський державний університет внутрішніх справ

ЦИВІЛЬНА ПРАВОЗДАТНІСТЬ ТА ДІЄЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи (ст. 2) [1]. Щоб мати можливість брати участь у майнових та особистих немайнових відносин, закон наділяє громадян цивільною правосуб'єктністю, елементами якої є цивільна правоздатність та цивільна дієздатність [2, с. 345].

Людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою (ст. 24) [1]. У випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще не народженої дитини. У випадках, встановлених законом, здатність мати окремі цивільні права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням фізичною особою відповідного віку. Цивільна правоздатність фізичної особи припиняється у момент її смерті (ст. 24) [1].

Цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження. Виникнення цивільної правоздатності у момент народження не означає, що фізична особа одночасно набуває можливості бути суб'єктом будь-яких цивільних правовідносин. Протягом життя обсяг правоздатності може змінюватися [3, с. 114].

ЦК визначає обсяг цивільної правоздатності фізичної особи невичерпним чином – шляхом вказівки на те, що фізична особа має всі особисті немайнові права, встановлені Конституцією та Цивільним кодексом України. Вона також здатна мати майнові права, не встановлені ЦК, іншим законом. Саме невичерпність обсягу вказаних прав полягає у правилі, закріпленому в ч. 4 ст. 26 ЦК: фізична особа здатна мати інші цивільні права, що не встановлені Конституцією, ЦК, іншим законом, якщо вони не суперечать закону та моральним засадам суспільства [3, с. 115].

Фізична особа набуває прав та обов'язків і здійснює їх під своїм ім'ям (ст. 28) [1].

Цивілістична наука та законодавство для позначення людини як учасника цивільних відносин, використовує поняття «фізична особа» [3, с. 27].

Фізичні особи стають учасниками цивільних правовідносин завдяки специфічному стану, який називається правоздатністю. Цивільна правоздатність фізичної особи – це здатність мати цивільні права та обов'язки [3, с. 27].

Відповідно до чинного законодавства цивільну дієздатність має лише фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними. Цивільна дієздатність фізичної особи – це її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання [3, с. 117].

Дієздатність тісно пов'язана з правоздатністю і нею визначається. Це обумовлене тим, що особа своїми діями набуває і здійснює лише ті права та обов'язки, можливість набуття яких входить до змісту правоздатності. Дієздатність відрізняється від правоздатності тим, що передбачає свідому діяльність особи, володіння нею свідомою і самостійною волею, тобто здатність бажати настання певних наслідків, віддавати собі повний звіт у своїх діях і керувати ними [3, с. 118].

Як зазначає І.В. Спасибо-Фатєєва, категорії «цивільна дієздатність» належить важлива роль у перетворенні цивільної правоздатності фізичної особи як абстрактної можливості правоволодіння в наявні, конкретні суб'єктивні цивільні права та обов'язки, носієм яких виступає певна персоніфікована фізична особа [4, с. 27].

Ознаки цивільної дієздатності фізичної особи: здатність усвідомлювати значення своїх дій; спроможність керувати ними.

Елементи цивільної дієздатності фізичної особи: здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав; самостійно здійснювати набуті для себе права; здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки; самостійно виконувати створені цивільні обов'язки; нести відповідальність за невиконання цивільних обов'язків. Критеріями поділу цивільної дієздатності на види є: вік та стан психічного здоров'я фізичної особи.

За віком цивільна дієздатність поділяється на: часткову цивільну дієздатність малолітньої особи віком до 14 років; неповну цивільну дієздатність неповнолітньої особи віком від 14 до 16 років; повну цивільну дієздатність повнолітньої особи з досягненням 18-річного віку або з моменту набуття чи моменту надання фізичній особі повної цивільної дієздатності до досягнення 18-річного віку.

За станом психічного здоров'я цивільна дієздатність поділяється на: обмежену цивільну дієздатність фізичної особи; визнання фізичної особи недієздатною.

Обсяг відповідного виду дієздатності фізичної особи складають ті види правочинів, які особа має можливість самостійно вчиняти, а також можливість та межі цивільної відповідальності.

Обсяг часткової дієздатності малолітньої особи відповідно до ст. 31 ЦК становлять: можливість самостійно вчиняти дрібні побутові правочини; можливість самостійно здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

Із змісту ст. 31 ЦК України можна виділити такі ознаки дрібного побутового правочину: спрямованість правочину на задоволення побутових потреб малолітньої особи; відповідність правочину фізичному, духовному чи соціальному розвитку малолітньої особи; невисока вартість предмета правочину [4, с. 28].

З досягненням повноліття фізична особа набуває повної цивільної дієздатності. Підставою для автоматичного набуття фізичною особою повної цивільної дієздатності є також реєстрація шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття. Набута таким чином цивільна дієздатність зберігається у разі припинення шлюбу до досягнення фізичною особою повноліття та визнання шлюбу недійсним з підстав, не пов'язаних з

протиправною поведінкою неповнолітньої особи. Право особи на шлюб та його реалізація регулюється нормами Сімейного кодексу [4, с. 29].

Від набуття фізичною особою, яка не досягла повноліття, цивільної дієздатності у повному обсязі, слід відрізнити випадки емансипації (від латинського *emansipatio* – звільнення) – надання особі повної цивільної дієздатності. На відміну від набуття, надання повної цивільної дієздатності залежить від рішення органів публічної влади для виникнення у фізичної особи повної цивільної дієздатності.

Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини.

Надання повної цивільної дієздатності провадиться за рішенням органу опіки та піклування за заявою заінтересованої особи за письмовою згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника, а у разі відсутності такої згоди повна цивільна дієздатність може бути надана за рішенням суду.

Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю. За наявності письмової згоди на це батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування така особа може бути зареєстрована як підприємець. У цьому разі фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця.

Повна цивільна дієздатність, надана фізичній особі, поширюється на усі цивільні права та обов'язки. У разі припинення трудового договору, припинення фізичною особою підприємницької діяльності надана їй повна цивільна дієздатність зберігається (ст. 35) [1].

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 04.02.2019 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст. 356). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Цивільне право України. Кн. 1 – Дзера О.В. – Кузнецов Н.С.
3. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 1. – 656 с.
4. Цивільне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 468 с.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Васильєва В.П.
аспірант,
Національний університет
«Львівська політехніка»

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «КОРУПЦІЯ» В США

Сучасна світова спільнота виключно негативно ставиться до корупції в першу чергу через високу небезпечність даного явища, як до досить небезпечного соціального зла. Проте спостерігаються різні підходи до визначення її поняття й суті, причин та умов, що її породжують і які їй сприяють, шляхів профілактики й боротьби з нею тощо [1]. Така не одноманітність трактування терміну в першу чергу пов'язана саме з багатогранністю проявів корупції, ставленням громадськості, культурних звичаїв та ментальності населення тієї чи іншої держави. Неоднорідний підхід до корупції зустрічається не лише в різних країнах або континентах, а навіть всередині країни. Яскравим прикладом такого постає США – країна, в якій в різних штатах один і той самий вид корупції може вважатися і злочином, який жорстоко карається законом, і просто усталеною практикою вирішення проблем в суспільстві.

«Корупція є підступною чумою, яка має широкий спектр корозійних ефектів для суспільства. Вона підриває демократію та верховенство права, призводить до порушень прав людини, спотворює ринки, підриває якість життя і дозволяє організованій злочинності, тероризму та іншим загрозам безпеці людини процвітати» – колишній Генеральний секретар НАТО Кофі Аннан, вступ до Конвенції проти корупції (2003).

Поняття корупції в загальноприйнятому розумінні вперше було сформульовано в кодексі поведінки посадових осіб із підтримки правопорядку, прийнятому на 34-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 1979 року. Так, корупція була визначена як «виконання посадовими особами будь-яких дій або ж бездіяльність у сфері виконання їхніх посадових повноважень за винагороду в будь-якій формі в інтересах

того, хто надає цю винагороду, як з порушенням посадових інструкцій, так і без такого порушення» [2].

Д. Доллінг у своїй роботі «Корупція та пов'язані з нею правопорушення в міжнародному бізнесі» зазначає, що корупція призводить до значного економічного збитку, погіршує цілісність і ефективне функціонування державного управління, заважає довірі громадськості до державних органів, підриває верховенство права і демократію, спотворює чесну економічну конкуренцію і перешкоджає економічному розвитку. Корупція може бути засобом, за допомогою якого організована злочинність може впливати на політичні, адміністративні та економічні структури. Особливо небезпечною корупція є, коли вона здійснюється систематично або транснаціонально [3].

У Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією корупцію визначено як прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабар, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи [4]. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією, хоча не закріплює окремого визначення терміну «корупції», проте містить перелік найбільш небезпечних наслідків її існування: «корупція загрожує правопорядку, демократії та правам людини, руйнує належне управління, чесність та соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвитку і загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства» [5].

За Д. Кауфманом та П. Вінсенте корупція є формою нечесності або злочинної діяльності, що здійснюється особою або організацією, наділеною владними повноваженнями, часто для отримання незаконної вигоди. Корупція може включати в себе безліч видів діяльності, в тому числі хабарництво та розкрадання, не зважаючи на те, що така діяльність може бути пов'язана з практикою, яка є легальною та прийнятною у багатьох країнах [6].

Поняття корупції посадовців у законодавстві США визначається як комплекс протиправних діянь. Обсяг таких діянь передбачений в чотирьох главах розділу 18 Зводу Законів: «Хабарництво, нечесні доходи і зловживання своїм положенням публічними посадовцями», «Посадовці і службовці за наймом», «Здирство і погрози», «Вибори і політична діяльність».

Найбільш разючою особливістю у підході до визначення корупції в США, відповідно до Зводу Законів, є саме те, що суб'єктами вчинення корупційного правопорушення можуть виступати не лише посадовці та наділені владними повноваженнями особи, а і юридичні особи, а також особи які давали хабар. Слід також зауважити, що неправомірна вигода може бути як матеріальна, так і нематеріальна.

У судовій практиці США містяться такі визначення корупції:

– корупція – це незаконність; порочний і шахрайський намір ухилитися від заборон закону; діяння, яке вчиняється всупереч закону; моральна потворність або пряма протилежність чесності, що передбачає навмисне нехтування законом на підставі неналежних мотивів (справа *State v. Barnett*);

– корупція – це діяння, яке вчиняється з метою надання деяких переваг, які є несумісними з офіційними обов'язками посадової особи і правами третіх осіб (справа *Johnson v. U.S.*);

– корупція – це діяння посадової особи, яка неправомірно користується своїми становищем та статусом з метою отримання будь-яких переваг для себе або третіх осіб в цілях, які суперечать правам і обов'язкам інших осіб (справи *U. S. v. Johnson*; *Worsham v. Murchison*; *U. S. v. Edwards*) [7].

Професор М. Джонстон запропонував класифікацію, в якій об'єднав усі типи корупції у чотири головні: хабарництво, патронажна система, непотизм (дружба або кумівство) та кризова корупція.

Так, найбільш поширеним у всьому світі типом корупції вважається хабарництво. Під ним розуміється заохочення або винагорода, запропонована або надана задля отримання будь-якої комерційної, контрактної, нормативно-правової або особистої вигоди. Хабарі можуть мати різні форми, але зазвичай вони несуть в собі намір підкупу і здійснюються у вигляді: «послуга за послугу», від якої «виграють» обидві сторони.

Менш поширеним, але не менш небезпечним видом корупції є «патронажна система», що виникає здебільшого за умови концентрації незаконних угод в руках обмеженої кількості осіб або організацій.

Наразі значного поширення набув так званий «непотизм» (дружба або «кумівство»), що призводить до виникнення несправедливих великих поступок під час укладання угод, призначення на посади в системі державного управління, пільгової купівлі власності, доступу до твердих валют тощо.

Під «кризовою корупцією» розуміється робота великої кількості бізнесменів в умовах ризику, коли предметом купівлі-продажу стають рішення офіційних органів, результатом чого є великі політичні зрушення або зміна влади в країні [8].

Таким чином, можна прийти до висновку, що відсутність в законодавстві США та ратифікованих міжнародних актах єдиного і узгодженого визначення терміну «корупція» в першу чергу обумовлена багатогранністю карних діянь і спробою законотворця охопити всі шляхи для їх вчинення. Однак, враховуючи вищевикладене, у всіх випадках корупція визначається як незаконне діяння або бездіяльність, яка має ознаки зловживання владою та повноваженнями, а також вчиняється з метою отримання прямої або опосередкованої власної вигоди.

Список використаних джерел:

1. Профілактика корупції в системі кадрового забезпечення ОВС України як невід'ємна складова організації національної безпеки держави: історичний аспект і сучасні проблеми [Електронний ресурс] / П. Підюков, Я. Конюшенко, О. Кубарева, В. Вац // Вісник Академії управління МВС. – 2009. – № 1. – С. 19-31. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2009_1_2
2. International Code of Conduct for Public Officials [Електронний ресурс]. – 1996. – Режим доступу: <https://www.un.org/documents/ga/res/51/a51r059.htm>.
3. Dölling D. “Corruption and Related Offenses in International Business Relation” / Dieter Dölling. // *Revue internationale de droit pénal*. – 2003. – № 1. – С. 571–576. – Режим доступу: <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2003-1-page-571.htm?contenu=article#pa1>
4. Civil Law Convention on Corruption [Електронний ресурс]. – 1999. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007f3f6>.
5. Criminal Law Convention on Corruption [Електронний ресурс]. – 1999. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007f3f5>.
6. Kaufmann D. *Legal Corruption* [Електронний ресурс] / D. Kaufmann, P. Vicente. – 2005. – Режим доступу: http://siteresources.worldbank.org/INTWBIGOVANTCOR/Resources/Legal_Corruption.pdf.
7. Black's Law Dictionary [Електронний ресурс]. – 2004. – Режим доступу: http://www.republicsg.info/Dictionaries/2004_Black%27s-Law-Dictionary-Edition-8.pdf.
8. Johnston M. *The Political Consequences of Corruption: A Reassessment* / Michael Johnston // *Comparative Politics*. – 1986. – № 4. – С. 459–477.

Гарат М.Р.

аспірант,

Київський національний торговельно-економічний університет

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ГАЛУЗІ БУДІВНИЦТВА

Сьогодні в Україні сформована достатньо розвинена система будівельного законодавства, яка охоплює ключові аспекти організації та здійснення даної діяльності. Разом з тим, за загальним визнанням науковців і практиків, сучасний стан правового регулювання будівельних відносин є далеким від досконалості. Багатьом рівням правового регулювання будівельних відносин властиві системні недоліки, серед яких: недостатня узгодженість регуляторних актів, «розпорошеність» нормативного матеріалу, нечітке формулювання законодавчих положень, наявність колізій, прогалин і дублювань. Вади законодавчої регламентації негативно відбиваються на всіх сферах організації та здійсненні будівельної діяльності, знижуючи їх продуктивність та гальмуючи їх розвиток.

Такий стан справ обумовлює необхідність комплексного оновлення галузевого законодавства з метою його гармонізації та приведення у відповідність до актуальних потреб практики. Але найпершим кроком до цієї мети повинно стати створення наукового підґрунтя. Як свідчить практика, без якісного наукового супроводження дуже важко (а часто – взагалі неможливо) вибудувати життєздатну стратегію дій, а тим більше – створити дієвий механізм її реалізації [1, с. 83; 2, с. 157].

У загальному масиві науково-правових досліджень з питань будівництва найбільшу частку становлять адміністративно-правові дослідження. Серед багатьох представників адміністративного права, які зверталися до проблематики регулювання будівельної діяльності, особливе місце належить О.В. Стукаленко. Важливим кроком О.В. Стукаленко на шляху вдосконалення будівельного законодавства стало обґрунтування проекту Будівельного кодексу України. За задумом авторки, сфера дії даного кодексу повинна охопити організаційно-правові засади містобудування, будівництва інженерно-технічних та інших об'єктів в Україні [9, с. 365]. З огляду на це, було запропоновано план заходів з імплементації до вітчизняного будівельного законодавства низки положень законодавства ЄС.

Небияке теоретичне і практичне значення має запропонована О.В. Стукаленко структуризація будівельної галузі, до складу якої авторка відносить: інститут правового статусу суб'єктів адміністративно-

будівельних правовідносин; інструменти діяльності публічної адміністрації у будівельній галузі; інститут планування територій України; інститут прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта; інститут ліцензування у будівельній галузі; інститут дозвільних процедур у будівельній галузі; інститут контрольних заходів (державний архітектурно-будівельний контроль); інститут адміністративної відповідальності у будівельній галузі; громадські слухання (громадський контроль). Дана класифікація дозволяє не лише концептуально окреслити структуру будівельної галузі як такої, а й окреслити предмет регулювання будівельного права і, тим самим, визначити межі його функціонування і напрями його розвитку.

Дослідженням проблематики адміністративно-правового регулювання будівельної діяльності в Україні, також, займалася І.М. Миронець. Керуючись метою вдосконалення правових та організаційних засад будівельної галузі І.М. Миронець визначила та систематизувала форми адміністративно-правового регулювання будівельної діяльності (планувально-прогностичні, форми легітимації будівельної діяльності, дозвільні форми), сформулювала концепцію ліцензування будівельної діяльності за реєстраційним, а не за дозвільним порядком. Також, заслуговує на увагу пропозиція вченої щодо повернення до сфери державного архітектурно-будівельного контролю відносин з будівництва на усіх об'єктах незалежно від категорій складності. Окремо слід зазначити про важливість пропозицій І.М. Миронець щодо розробки та прийняття Державних будівельних норм «Правила визначення класу якості будівель офісних центрів» та «Правила визначення класу якості житлових будівель». Ідея І.М. Миронець полягає в тому, що дані норми повинні забезпечити сучасну класифікацію об'єктів нерухомості які б в повній мірі «... відобразили характеристики новозведених об'єктів та надали можливість визначити відповідний клас у розрізі його економічного використання та якісних показників» [7, с. 33].

Актуальні проблеми у сфері суспільних відносин, які виникають під час здійснення публічною адміністрацією адміністративно-правового регулювання будівництва одержали широке висвітлення в роботах П.П. Кривошеїна. До однієї із ключових пропозицій П.П. Кривошеїна, яка має вплив на розвиток будівельної діяльності, слід віднести запропонований перелік засад по удосконаленню адміністративно-правового регулювання будівництва у таких сферах : планування, децентралізації, дозвільних розпоряджень, контролю, адміністративної відповідальності, євроінтеграції [8, с. 138-139]. На думку П.П. Криво-

шеїна, застосування комплексу засадних та адміністративних інструментарних чинників забезпечить створення умов для динамічного розвитку будівництва в Україні, максимального використання декларативних адміністративних процедур та будівельних стандартів Європейського Союзу.

Для розвитку адміністративно-правового регулювання будівельної діяльності особливе значення мають праці А.В. Матвійчук. Основним об'єктом його уваги стали контрольні провадження у галузі будівництва. Практична цінність досліджень А.В. Матвійчука полягає в тому, що він обгрунтував умови для спрощення доступу забудовників до інформації про контрольні провадження та зменшення часу, який витрачається суб'єктами господарювання для отримання всіх необхідних документів на будівництво[6, с. 180].

Таким чином, проведений огляд наукових досліджень, об'єктом яких є відносини у галузі будівельної діяльності, дозволяє прийти до висновку, що питання регулювання будівельної діяльності характеризується неабиякою актуальністю і перебуває в центрі уваги багатьох вчених. Але на сьогоднішній день не існує дієвого механізму моніторингу, планування, організації та впровадження наукових досліджень з питань адміністративно-правового регулювання будівельної діяльності. Власне кажучи, такий стан справ має місце в багатьох сферах публічного адміністрування, про що постійно наголошують галузеві фахівці [3; 4; 5].

У зв'язку з цим видається доцільним створити механізм своєчасного поширення інформації про стан наукових досліджень з питань адміністративно-правового регулювання відносин у галузі будівельної діяльності та забезпечити включення до планів наукових досліджень, які фінансуються з державного бюджету, питань адміністративно-правового регулювання відносин у галузі будівельної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Гуржій Т.О., Ярмиш О.Н. Правове забезпечення земельної реформи в Україні // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2014. № 1. С. 83-92.
2. Гуржій Т.О. Перспективи розвитку адміністративно-деліктного законодавства України. Адміністративне право і процес. 2014. № 3. С. 156-158.
3. Гуржій А.В. Відповідальність за адміністративні проступки проти безпеки дорожнього руху як об'єкт наукових досліджень // Адміністративне право і процес. 2012. № 1. С. 56-66.

4. Gurzhii T., Gurzhii A., Seliukov V. Public Administration of Personal Data Protection in Modern Ukraine // *Politické vedy*. 2018. Vol. 21. № 2. P. 138-158.

5. Gurzhii T. Public Consultations in Ukraine: Topical Legal Issues // *Rocznik Administracji Publicznej*. 2017. № 3. С. 309-318.

6. Матвійчук А.В. Контрольні провадження у галузі будівництва : дис. канд. юр. наук : 12.00.07. / Матвійчук А.В. – Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х, 2010. – 215 с.

7. Миронець І.М. Адміністративно-правове регулювання будівельної діяльності в Україні : дис. канд. юр. наук : 12.00.07. / Миронець І.М. – Київ. нац. торг.-екон. ун-т. К., 2012. – 235 с.

8. Кривошеїн П.П. Адміністративно-правове регулювання будівництва в Україні : дис. канд. юр. наук : 12.00.07. / Кривошеїн П.П. – Київ, 2017. – 163 с.

9. Стукаленко О.В. Адміністративно-правове забезпечення будівельної галузі: теоретично-правові засади : дис. докт. юр. наук : 12.00.07. / Стукаленко О.В. – Дніпро, 2016. – 512 с.

Лазаренко К.О.

студентка,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

В умовах сьогодення актуальність проблеми обмеження прав і свобод людини та забезпечення безпеки громадян не викликає сумніву. Варто зазначити, що особистість, її права та свободи завжди повинні бути в центрі уваги як державної влади, так й інститутів громадянського суспільства. Ми поділяємо думку, висловлену професором, доктором юридичних наук, керівником робочої групи з підготовки проекту Конституції України Леонідом Петровичем Юзьковим, котрий зазначав, що людина в цивілізованому світі має широкі права і свободи не тому, що вони проголошені Конституцією; Конституція проголошує ці права і свободи тому, що людина наділена ними від природи. Події в світі кінця ХХ – початку ХХІ століття та нові глобальні загрози, як-от: міжнародний тероризм, природні стихійні лиха та масові заворушення мають неабиякий вплив на визначення пріоритетів. Отож забезпечення

громадської безпеки є першочерговим завданням, що стоїть перед державою. Звісно, його неможливо виконати без законних обмежень прав та свобод людини і громадянина, перш за все, її особистих прав.

Так з одного боку, більшість із визначених міжнародним правом умов правомірності застосування заходів, що обмежують права і свободи, є надто загальними. З іншого боку, на внутрішньому рівні законодавець не завжди своєчасно і чітко реагує на зміни в суспільстві. Більше того, як зауважують науковці, деякі використовувані ним формулювання й терміни часто складно тлумачити [1, с. 4].

У Загальній декларації з прав людини йдеться про те, що допустимі лише правомірні обмеження з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших, забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві. Подібні вимоги до встановлення обмежень містять й інші міжнародно-правові акти в галузі забезпечення й захисту прав людини. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права закріплює можливість обмеження певних прав людини лише законом в разі, якщо це обумовлено необхідністю охорони державної або суспільної безпеки, громадського порядку, здоров'я, моральності населення, прав і свобод інших осіб [2].

У частині першій шістдесят четвертої статті Основного Закону України міститься положення, котре стверджує про неможливість обмеження прав і свобод людини і громадянина, крім випадків, передбачених Конституцією. Створюється ілюзія, що такі обмеження не можуть встановлюватись навіть на законодавчому рівні, однак у статтях, які безпосередньо проголошують права і свободи, містяться застереження стосовно законодавчих обмежень. У частині другій статті шістдесят четвертої Конституції України мова йде, про можливість встановлення окремих обмежень прав і свобод із зазначенням строку їх дії в умовах воєнного або надзвичайного стану. Також дана частина містить перелік прав і свобод, котрі не підлягають обмеженню. Варто зазначити, що порівняно з Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, наша Конституція передбачає ширший перелік таких прав, серед них і право на шлюб, і права на житло, рівність прав дітей та ін. Досі точаться дискусії з приводу необхідності коригування їхньої кількості. Одні вчені наполягають на необхідності виключення тих прав, які не передбачені у міжнародних нормах як такі, що не підлягають обмеженню. Ми ж більше схильні до думки, що наше суспільство такого скорочення не потребує, спираючись на наступні принципи, як-от: невичерпності прав і свобод та неприпустимості їх скасування, звуження

їхнього змісту. На нашу думку, такі обмеження доцільні виключно задля: гарантії особистої безпеки, забезпечення правопорядку та безпеки у суспільстві, охорони власності різних форм, розвитку особистості.

Пропонуємо звернути увагу на наступні принципові положення, сформульовані В.С. Туліновим. Науковець справедливо зазначає, що обмеження прав і свобод людини в жодному разі не можуть бути встановлені підзаконними актами, актами обмеженого доступу, а також актами, котрі неналежним чином донесені до суспільства. Отож формою обмеження прав і свобод людини може бути виключно закон. Крім того, метою такого обмеження є забезпечення громадської безпеки, на жаль, визначення даного поняття недостатньо висвітлене у законодавстві України, що, на нашу думку, є неабиякою проблемою, котра не дає сформуватись єдиному доктринальному підходу з даного питання. Ми вважаємо, що слухним є твердження Тулінова щодо необхідності співвідношення понять: «громадська безпека» та «національна безпека». Таким чином, набувають вагомості таке поняття, як безпека багатонаціонального народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні [3, с. 166].

Хотілося б звернути особливу увагу на те, що обмеження прав і свобод людей можливе за крайньої необхідності, коли таке обмеження є єдиним виваженим виходом із ситуації, що склалася. Останнім часом, предметом постійного занепокоєння правозахисної спільноти є факти порушень прав і свобод людини не стільки з боку інших осіб, скільки з боку держави. Особливо, коли йдеться про переслідування особи, що пов'язано з правомірністю обмежень її власної свободи при застосуванні запобіжних заходів, не говорячи вже про такі обмеження прав, як свобода мирних зібрань і демонстрацій та висловлювання поглядів [4]. На початок ХХІ століття світова спільнота опинилась перед вибором. З одного боку, боротись з тероризмом та іншими глобальними загрозами, дотримуючись Статуту ООН; з іншого боку, боротись за допомогою застосування збройної сили і подальшим обмеженням основних прав і свобод. Недоречним буде з нашого боку не зазначити про сучасні тенденції обмеження прав і свобод у країнах вірцевої демократії. Яскравим прикладом є події у США, пов'язані із обмеженням прав і свобод, що були зумовлені терактами. В ім'я захисту Вітчизни обмежувалась низка прав, шляхом розширення повноважень спецслужб, котрі отримували доступ і до банківських рахунків, і до електронних скриньок, однак найбільш жахливим із обмежень було затримання іноземців, котрих підозрювали у тероризмі, без пред'явлення обвинувачення. Іншим яскравим прикладом,

вважаємо, те, що Європейська конвенція про громадянство поряд із чітко визначеними принципами, котрих повинні дотримуватись держави-учасниці даної Конвенції, передбачає можливість самостійного встановлення вимог до претендентів на громадянство даними державами. А це в свою чергу породжує низку питань. Чи може це сприйматись неоднозначно? Якщо так, чи наявне обмеження прав, передбачених міжнародними нормами права, у даній ситуації? Відповідь на ці та інші питання можуть бути дані в подальшій дискусії науковців у правовій сфері.

Таким чином, права і свободи людини і громадянина є невід'ємною частиною життєдіяльності демократичного суспільства. На жаль, в умовах сьогодення права і свободи особистості не рідко обмежуються або навіть грубо порушуються як з боку інших осіб, так і з боку держави. Саме поняття «демократичне суспільство» диктує нам певні вимоги щодо правомірності таких обмежень, зокрема за умов воєнного чи надзвичайного стану. Провідна роль у формуванні засадничих положень у цій сфері належить нормам міжнародного права, однак сучасні тенденції показують, що існують ситуації, за яких визначальний примат міжнародного права не завжди враховується, або враховується частково.

Список використаних джерел:

1. Грецова Е.Е. Правомерные ограничения прав и свобод человека в международном праве: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «Международное право; европейское право» / Е.Е. Грецова. – М., 2009. – 26 с.
2. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043
3. Адміністративне право і процес: історія, сучасність, перспективи розвитку: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 24 березня 2017 року). – Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2017. – 212 с.
4. Примаченко А. Права человека: новые тенденции / А. Примаченко // Зеркало недели. Украина. – 2011. – № 8. – 4 марта. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zerkalo-nedeli.com>
5. Самотуга А.В. Обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина як предмет порівняльно-правового дослідження [Електронний ресурс] / А.В. Самотуга // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – Режим доступу: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/02_2011/11savppd.pdf.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

Долішняк Х.В.

здобувач магістра права,

Український Вільний Університет (м. Мюнхен, Німеччина)

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми – це злочин, що грубо порушує закріплені в Конституції України та гарантовані нею права на свободу, честь і гідність людини. Незважаючи на об'єднані зусилля міжнародного співтовариства, торгівля людьми продовжує становити неабияку проблему світового масштабу. Проблема протидії торгівлі людьми полягає в тому, що розслідування та виявлення таких злочинів є складним і проблематичним. Транснаціональна злочинність виробила добре відпрацьований механізм здійснення торгівлі людьми, при якому прослідкувати рух “живого товару” надзвичайно важко. Саме тому, стає зрозуміло що, без спільних зусиль міжнародного співтовариства, яке відображається в угодах, конвенціях та інших актах нормативного характеру викорінення цього явища буде неможливим.

Вивченню кримінологічних та кримінально-правових аспектів протидії торгівлі людьми у своїх наукових публікаціях приділяли увагу Ю.В. Александров, Ю.В. Баулін, Т.А. Денисова, В.О. Іващенко, В.П. Корж, М.Й. Коржанський, Я.Г. Лизогуб, А.А. Музика, А.В. Наумов, А.М. Орлеан, П.П. Сердюк, М.І. Хавронюк, С.Д. Шапченко та ін.

Метою статті є вивчення сутності торгівлі людьми, визначення можливих способів вдосконалення протидії торгівлі людьми на основі міжнародної співпраці.

На міжнародному рівні, питання торгівлі людьми є актуальним впродовж останніх 100 років. Результатом занепокоєння світового співтовариства внаслідок поширення торгівлі людьми, стали гучні промови і збори з метою припинення цього явища. Вперше в 1899 році, було висловлене офіційне звернення до всіх держав із закликом до

укладення багатосторонніх угод, створення національних комітетів у протидії явищу, торгівлі людьми (Міжнародна конференція по боротьбі з торгівлею жінками в цілях розпусти, Лондон). З того часу, до сьогоднішнього дня укладено понад 20 міжнародних угод, які об'єднують законодавство і дії країн, для створення спільного механізму боротьби з цим явищем [1].

Важливість міжнародного співробітництва при розслідуванні торгівлі людьми обумовлена тим, що його відсутність унеможлиблює зібрання доказів з-за кордону; здійснення кримінального переслідування; забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина у кримінальному судочинстві; відшкодування завданої злочинцем шкоди тощо. Перераховані кримінально-процесуальні функції реалізуються певною мірою органами дізнання, досудового слідства, прокуратурою та судом, зокрема й під час діяльності щодо розслідування злочинів [3, с. 271-278].

Тобто реалізація мети і завдань міжнародного співробітництва у протидії торгівлі людьми здійснюється як міжнародними організаціями, так і власне державами, уповноваженими компетентними органами за конкретними напрямами діяльності й у певних формах [4, с. 271-278].

Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинності характеризується як діяльність спеціальних суб'єктів, що заснована на нормах міжнародного та внутрішнього права, спрямовану на протидію міжнародним злочинам, злочинам міжнародного характеру, транснаціональним злочинам [2].

Завдяки Міжнародній співпраці була встановлена кримінальна відповідальність за торгівлю жінками; затверджено притягнення до кримінальної відповідальності суб'єктів, що втягують жінок у заняття проституцією; торгівлю людьми визнали однією з форм рабства; відбулося зміцнення політики держав по боротьбі з торгівлею людьми та експлуатації проституції третіми особами; узгоджено захист та допомога особам, постраждалих від торгівлі людьми; гарантується гендерна рівність. Без міжнародного співробітництва унеможлиблюється кримінальне переслідування, зібрання доказів з-за кордону, забезпечення прав і свобод громадянина у кримінальному судочинстві, саме для полегшення цих етапів розкриття злочинів країни стараються привести законодавство у відповідність з міжнародними актами, подолати бюрократичні перешкоди що виникають на їхньому шляху.

Протягом минулого століття було створено низку міжнародних правових актів – конвенцій, держави-учасниці імплементували їх

положення в своє внутрішнє законодавство, будувалися механізми взаємодопомоги у боротьбі з цим явищем, тобто країни зрозуміли, що для боротьби з зростанням торгівлі людьми потрібен спільний комплексний підхід.

Торгівля людьми визнана міжнародним співтовариством як тяжкі транснаціональні злочини проти особистості. Практично всі міжнародні нормативні документи встановлюють практику суворих покарань за цей злочин. Однак, незважаючи на наявність значного числа міжнародно-правових документів, проблема торгівлі людьми повністю не вирішена. Дане явище існує, видозмінюється, отримавши, на жаль, широке поширення у світі.

Міжнародне співтовариство накопичило великий законодавчий та практичний досвід боротьби з торгівлею людьми. Разом з тим деякі проблеми законодавчого регулювання боротьби з работоргівлею на міжнародному законодавчому рівні залишилися невирішеними. Окремі міжнародні документи застаріли, використовувані в них терміни та визначення вимагають уточнення і коректування.

Також станом на сьогодні прослідковується намагання окремих країн ототожити торгівлю людьми з нелегальною міграцією. У рамках цього підходу формуються найбільш «прості» засоби протидії – суворі візові режими на кордонах, криміналізація нелегальної міграції. У багатьох випадках неможливо відрізнити торгівлю людьми та незаконний ввіз мігрантів до завершення етапу перевезення та початку етапу експлуатації.

Поширення венеричних захворювань, СНІДу, формування моральної деградації та відчуженості особистості, втрата родинних зв'язків, руйнування суспільної моралі, поширення депресивних синдромів та суїцидальних тенденцій, зростання агресивності та жорстокості – це все наслідки торгівлі людьми. А торгівля жінками в свою чергу сприяє знищенню генофонду нації, оскільки злочинними угрупованнями втягуються у проституцію лише фізично здорові та найпривабливіші дівчата.

Тому, задля подолання таких явищ, з метою посилення реакції на транснаціональну злочинність необхідно створити всебічну транснаціональну стратегію протидії торгівлі людьми, внести корективи в законодавство певних країн для формування однакового поняття та суворості покарання злочину торгівлі людьми, створити загальну систему баз даних злочинців та злочинів.

Список використаних джерел:

1. Кушнір О. Міжнародні стандарти протидії торгівлі людьми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goal-int.org/mizhnarodni-standarti-protidii-torgivli-lyudmi/>
2. Національна академія внутрішніх справ Мультимедійний посібник з навчальної дисципліни «Міжнародне право» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_9.html
3. Філашкін В. С. Протидія торгівлі людьми на міжнародному рівні / В.С. Філашкін // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика), Київ, 2011. – № 24. – 332 с.
4. Черноус Ю. М. Міжнародне співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності / Ю. М. Черноус // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, Луганськ, 2011. – № 1. – 313 с.

Драган І.В.

аспірант,

Національна академія внутрішніх справ

РОЛЬ ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ РЕВІЗІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ ТА МЕХАНІЗМУ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Становлення, розвиток і функціонування системи кримінальних покарань залежить від вектору зовнішньої та внутрішньої політики держави, домінуючої в суспільстві ідеології, культурно-ціннісних орієнтацій та матеріального добробуту громадян. Інститут покарання перебуває в процесі постійної еволюції, зазнає змін в залежності від перетворень в політичній, економічній, соціальній та духовній сферах життя суспільства. Одним з важливих факторів трансформацій системи покарань є рівень економічного розвитку держави.

Проблеми інституту покарання знайшли своє відображення в наукових працях Ю.В. Александрова, М.І. Бажанова, Н.А. Беляєва, В.І. Зубкової, В.І. Курляндського, І.І. Митрофанова, Є.С. Назимко, І.С. Ной, С.В. Полубинської, Н.Д. Сергієвського, Д.А. Шестакова та ін. Але, навіть враховуючи значну кількість наукових праць, не всі

проблемні питання щодо дієвості вітчизняної системи покарань є вирішеними. Залишається відкритим питання розробки ефективних підходів до реформування інституту кримінального покарання та механізму його реалізації в контексті євроінтеграційних процесів в Україні.

Початком інтеграції України до Європейського Союзу (далі – ЄС) стало ухвалення «Угоди про партнерство і співпрацю (УПС) між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами» від 14.06.1994 р.

Обов'язковою умовою вступу України в Європейське співтовариство є сповідування і дотримання цінностей, що є спільними для всіх держав-членів ЄС. В одній із статей проекту Конституції ЄС «Цінності союзу» визначено: «Союз ґрунтований на цінностях шани людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права і шанування прав людини, охоплюючи права меншин. Ці цінності є спільними цінностями всіх держав-членів у суспільстві, де панують плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність та рівність між жінками і чоловіками. «Спільні цінності» мають поділяти всі держави-члени. З цього випливає, що порушення «спільних цінностей» із боку будь-якої держави-члена може загрожувати засадам усього ЄС і, як наслідок, ставити під сумнів членство держави-порушника в ЄС» [1, с. 110]. Слідування спільним цінностям стало орієнтиром розвитку країн-членів Європейського співтовариства. Порушення європейських цінностей ставить під сумнів можливість членства України в складі ЄС.

Особи-ув'язнені до місць неволі являються однією з найбільш вразливих категорій населення в питанні порушення їх прав, тому що покарання у виді позбавлення волі обмежує можливості людини щодо захисту власних прав. Прикладами порушень принципу поваги до прав людини є тримання засуджених в нелюдських умовах, жорстоке або таке, що принижує людську гідність, поводження з ув'язненими в установах виконання покарань, порушення права на правову допомогу та ін.

У доповідях Європейського Комітету із запобігання тортурам (ЄКЗТ) піддано серйозній критиці ряд аспектів в діяльності пенітенціарної системи України. Зокрема відзначено «...погані умови тримання ув'язнених в місцях позбавлення волі, особливо в СІЗО, переповненість місць ув'язнення, безліч інших недоліків, які стосуються харчування ув'язнених, медичного обслуговування, поводження з ними персоналу установ виконання покарань...» [2, с. 33].

У ч.2 ст. 50 Кримінального Кодексу України «Поняття покарання та його мета» зазначено, що «покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами» [3, с. 21].

Проте, викликає сумнів ефективність виховного впливу кримінального покарання в разі тримання засуджених в поганих умовах в установах виконання покарань. Крім того, соціальне середовище в місцях ув'язнення характеризується стійкими протиправними установками, зневагою до норм права та традиціями кримінальної субкультури, що сприяє формуванню стійкої протиправної поведінки та подальшій моральній деградації злочинця.

Заслуговує на увагу позиція Я.З Ковальчук, яка вказує, що «якщо наслідувати діалектичні уявлення у відображенні картини розвитку громадського буття, то недоліки і прорахунки макрорівня громадського життя, здатні виступати детермінантами тих або інших злочинних проявів, знаходять своє продовження і розвиток у феноменах, віднесених до мікрорівня соціалізації особи. Мікросередовище може посилити або ослабити вплив макросередовища, що не може не враховуватися при розгляді питання про формування особи, адже позитивне мікросередовище в змозі в якійсь мірі нейтралізувати негативний вплив макросередовища, якщо така має місце» [4, с. 177]. Отже, перевиховання злочинця потребує поваги до його прав і свобод, а також позитивного впливу того соціального середовища, що характеризується повагою до права, прав людини та громадського порядку.

Але створення гідних умов для тримання засуджених в установах виконання покарань потребує відповідного фінансування з боку держави.

В щорічній доповіді уповноваженого з прав людини Верховної Ради зазначено, що «згідно з пропозиціями до бюджетного запиту Міністерства юстиції України на 2017 рік для поліпшення матеріально-побутових умов в'язнів планувалося залучити 660 тис. грн. на проведення капітальних ремонтів, а також 932,8 тис. грн. на проведення поточних ремонтів. Проте Законом України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» видатків на здійснення капітальних ремонтів на об'єктах Державної кримінально-виконавчої служби України передбачено не було» [5, с. 227].

Відсутність необхідних для виправлення та ресоціалізації злочинців умов тримання в місцях неволі приводить до необхідності зниження

питомої ваги призначених судами кримінальних покарань у виді позбавлення волі у відсотку до загальної кількості покарань.

Потреба у зменшенні кількості покарань у виді позбавлення волі є фактором розробки нових видів покарань, альтернативних позбавленню волі. Проте, впровадження додаткових видів покарань потребує відповідного матеріально-технічного забезпечення органів та установ виконання покарань. Це означає, що без достатнього бюджетного фінансування введення нових видів покарань не пов'язаних з позбавленням волі є неможливим.

Викладена позиція наводить на очевидний висновок що економічний чинник є визначальним в процесі розвитку інституту покарання та механізму його реалізації.

На наш погляд, економічні фактори ревізій кримінально-виконавчої системи поділяються на:

- економічний стан держави;
- рівень бюджетного фінансування органів кримінальної юстиції.

Ефективне реформування вітчизняної кримінально-виконавчої системи можливе в разі наявності одночасно високорозвиненої економіки і достатніх бюджетних відрахування на утримання органів, що забезпечують виконання покарань. У разі, якщо економіка держави перебуває в стані піднесення, але фінансування органів кримінальної юстиції є недостатнім, виникають сприятливі умови для зростання рівня корупції серед посадових осіб органів держави, що уповноважені на призначення та виконання покарань.

Корупція в органах держави є фактором проблем ефективності виконання кримінальних покарань навіть за умови досконалого нормативно-правового забезпечення інституту покарання і високого рівня організації роботи та професіоналізму посадових осіб органів та підрозділів кримінально-виконавчої системи. Корупційні прояви можуть звести нанівець функціонування найдосконалішого інституту покарання.

Отже, криза в економічній сфері життя суспільства обумовлює кризові явища кримінально-виконавчої системи.

В умовах проведення політики європейської інтеграції України внесення змін до нормативно-правового забезпечення кримінальної відповідальності повинні бути спрямовані на забезпечення гарантій дотримання прав людини в ході виконання покарань, а реформування кримінально-виконавчої системи на приведення умов тримання засуджених в місцях неволі до вимог ЄС.

Базисом для реформування інституту покарання та механізму його реалізації в контексті політики європейської інтеграції України є відповідний рівень економічного розвитку держави та бюджетного фінансування органів кримінальної юстиції.

Список використаних джерел:

1. Петров Р. А. Європейські «спільні цінності»: імплікації для України / Р. Петров // *Право України*. – 2006. – № 10. – С. 110–112.
2. Букалов О.П. Статистичний огляд / *«Донецький Меморіал»*. URL: <http://ukrprison.org.ua/files/docs/1227623025.pdf>.
3. Кримінальний кодекс України: Нормативні документи з урахуванням останніх змін в редакції станом на 01.09.2018 р.: Вид. ТОВ «ВВП НОТІС», 2018. С. 204.
4. Ковальчук З.Я. Особливості психології особистості неповнолітнього правопорушника. *Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. психологічна: зб. наук. пр. / гол. ред. В.Л. Ортинський. Львів: ЛьвДУВС, 2008. Вип. 1. С. 175-183.*
5. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні / *Права людини*. – 2018. – 661 с. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/do-parlamentu-napravleno-schorichnu-dopovid-upovnovazhenogo-z-prav-yudini/>

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

Габрильчук Є.В.

студент,

Науковий керівник: Динту В.А.

кандидат юридичних наук, доцент,

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПІДРОБКА ДОКУМЕНТІВ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Технічні характеристики сучасного обладнання дозволяють фальсифікувати практично будь-який вид офіційного документа, державної нагороди, штампа, печатки, бланка. Вільний доступ до результатів науково-технічного прогресу широких мас населення посилює криміногенну обстановку в зазначеній сфері правопорушень, що вимагає від слідчих підвищення рівня володіння методикою розслідування кримінальних справ цієї категорії.

Підробка, виготовлення або збут підроблених документів, бланків має низку особливостей, властивих саме цьому виду злочинів. Відповідно, і провадження слідчих дій (огляд місця події, предметів і документів, допит, огляд і ін.) має виражену специфікою, що вимагає від слідчих її обліку при виборі тактичних прийомів.

Для з'ясування сутності підробки документу необхідно визначитися з поняттям «документ». Термін «документ» походить від латинського, що означає все, що може служити свідченням, доказом чого-небудь [1, с. 196].

У широкому значенні в криміналістиці під документом розуміють будь-які матеріальні об'єкти (носії), в яких тим чи іншим способом зафіксовані відомості про певні факти й обставини, що мають значення для розкриття, розслідування, запобігання злочинам, установлення істини в справі [2, с. 242].

Підробкою документів у юридичній літературі та практиці розуміють протиправні діяння, пов'язані з незаконним виготовленням документів, внесенням змін в документи і використанням цих документів [3, с. 67].

Це несанкціоноване виготовлення документів шляхом повного відтворення справжніх або внесення до останніх будь-яких змін. У словнику-довіднику за ред. О. Силкіна, підлог визначається як незаконне виготовлення документа, а підроблення – як незаконна зміна будь-якої частини документа [4, с. 14].

Інша група науковців під підробленням офіційного документа пропонує розуміти:

1) виготовлення фальшивого посвідчення або іншого офіційного документа, в тому числі й шляхом внесення у бланки посвідчень (документів) завідомо неправдивих відомостей;

2) внесення в справжнє посвідчення (документ) неправдивих відомостей, в тому числі внесення змін в текст посвідчення (документа), які викривляють зміст фактів, що мають юридичну силу і посвідчуються документом. Як підроблення посвідчення (документа) має кваліфікуватись і підроблення на них відбитків печаток і штампів та підписів осіб, які їх склали чи посвідчили, тому що такі відбитки та підписи є складовою частиною посвідчень (документів) [5, с. 435].

Слід відмітити, що в криміналістичній літературі при розгляді підроблених документів автори заправило лише перераховують способи матеріальної підробки документів. Навіть «Словник основних термінів судово-технічної експертизи документів» не розкриває поняття способу підробки документів [6, с. 242]. Разом з цим, визначення способу підробки документів, яке відіграє значну роль в області криміналістичного документознавства, не визначено.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що підробка завжди характеризувалася високим ступенем суспільної небезпеки, так як підроблені документи, бланки дають можливість злочинцям спотворювати дійсну інформацію, зазіхати на порядок документального посвідчення фактів, що мають юридичне значення, та встановлений порядок поведження з ними.

Необхідно відзначити, що дані діяння часто є підготовкою до вчинення інших злочинів, таких, наприклад, як незаконне отримання кредиту, незаконне підприємництво, податкові злочини, шахрайство, розкрадання та ін.

Діяльність по розслідуванню злочинів, пов'язаних з підробкою, досить складна і неоднозначна, що викликає необхідність подальших серйозних наукових розробок і створення методичних рекомендацій.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика: підручник / За ред. В. В. Тищенко. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – 556 с.
2. Волобуєв А.Ф. Криміналістика : навч. посіб. / За ред. А. Ф. Волобуєва. – К.: КНТ, 2011. – С. 242.
3. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. М.: Издательство БЕК, 1997. – С. 67.
4. Паспортний контроль: терміни та визначення понять. Словник довідник. О.С. Силкін. – К.: ЗАТ «ВІПОЛ», 2006. – С. 14.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. / [Андрушко П. П. та ін.]; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. Ф. Фесенка. – 3-є вид., переробл. та допов. – К. : Правова єдність [та ін.], 2009. – Т. 2, 2009. – С. 435.
6. Словарь основных терминов судебно-технической экспертизы документов. – М.: Юридическая литература, 1985. – С. 242.

Горелік Д.С.

курсант,

Науковий керівник: Петренко С.П.

викладач, капітан поліції,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ ЯК ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ

Домашній арешт є відносно новим запобіжним заходом для вітчизняного кримінального процесу, адже його було запроваджено після набуття чинності Кримінальним процесуальним кодексом (далі – КПК) України у 2012 р. Відносно новим його слід вважати тому, що за часів дії КПК УСРР 1922 р. домашній арешт був визначений ст.160, де зазначалося, що домашній арешт полягає в позбавленні обвинуваченого свободи у вигляді ізоляції його вдома, з призначенням варти чи без такої [1].

Питання домашнього арешту є найменш вивченим і найбільш спірним у системі заходів процесуального примусу України. У суспільстві та юридичній спільноті поширена думка, що домашній арешт – це новий запобіжний захід, оскільки він не був передбачений КПК України 1960 р.

Усі практичні напрацювання застосування домашнього арешту як заходу процесуального примусу, зважаючи на нові історичні реалії, на сьогоднішній день не можуть повністю використовуватися. Крім того, окремі питання реалізації норм застосування домашнього арешту у сучасній правозастосовній практиці не знайшли свого відображення та вирішення ні в нормативно-правових актах, ні в науковій літературі. У зв'язку із недавнім запровадженням домашнього арешту як запобіжного заходу, механізм його втілення у життя є ще недостатньо дослідженим та потребує глибокої науково-аналітичної розробки.

У наукових публікаціях зазначено, що домашній арешт – це запобіжний захід процесуального примусу з обмеженням свободи та особистої недоторканості підозрюваного, обвинуваченого з метою забезпечення належної поведінки вказаних осіб, із залишенням їх в умовах «м'якої» ізоляції, що дозволяє максимально задовольнити природні права особистості [2, с. 60].

Суть домашнього арешту полягає в тому, що за наявності достатніх підстав для обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту за рішенням слідчого судді, суду встановлюються обмеження, пов'язані із його ізоляцією у житлі, чим обмежується свобода пересування підозрюваного, обвинуваченого поза межами житла [3, с. 178]. Домашній арешт, як і всі інші запобіжні заходи, застосовується: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора (ч.4 ст.176 КПК України). Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання органу внутрішніх справ за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого (ч.3 ст.181 КПК України) [4].

Відповідно до вимог, визначених у ч.3 ст.196 КПК України, в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту зазначається точна адреса житла, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати. А тому, під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту суд має з'ясувати місце проживання підозрюваного, обвинуваченого [5].

У вітчизняному кримінальному процесі вказівку на те, що під час обрання домашнього арешту забороняється залишати житлове приміщення, можна знайти у п. 15 листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 квітня 2013 р.

«Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» де вказано, що слідчому судді, суду при обранні запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту слід звертати увагу, що вжите законодавцем у ч. 5 ст. 181 КПК України словосполучення «житло цієї особи» охоплює випадки, коли підозрюваний, обвинувачений: 1) є власником (співвласником) такого житла; 2) зареєстрований у такому житлі; 3) постійно або тимчасово проживає у такому житлі без реєстрації тощо [5]. У цьому роз'ясненні акцент зроблено на законності підстав проживання у певному житлі – особа є власником, зареєстрована у житлі, проживає без реєстрації. Це дійсно має важливе значення під час обрання домашнього арешту як запобіжного заходу. Адже не можна зобов'язати особу не залишати певне приміщення, де вона проживає без законних підстав.

На відміну від цього, під час гарантування права на недоторканність житла, не слід відштовхуватися від законності чи незаконності володіння таким житлом, адже це потребує з'ясування багатьох цивільно-правових питань. У Висновку щодо проекту КПК України, підготовленому експертами Ради Європи, відмічається, що правомірність володіння приміщенням має (якщо має взагалі) дуже обмежене значення для законних цілей кримінального процесу під час здійснення слідчих (розшукових) дій [6, с. 15].

Таким чином, законність чи незаконність проживання особи у житлі не має юридичних наслідків для забезпечення його недоторканності під час провадження обшуку чи огляду цього житла. А під час застосування домашнього арешту важливо, щоб у підозрюваного, обвинуваченого були законні підстави проживання – право власності, договір оренд чи найму.

Отже, дотримуючись позиції визначення поняття домашнього арешту із суттєвих (істотних) ознак, які є його невід'ємними складовими елементами, вважаємо, що в Україні домашній арешт – це запобіжний захід, який застосовується для досягнення завдань кримінального провадження за рішенням слідчого судді, суду до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі, і полягає у забороні залишення житла цілодобово або у певний період доби з

можливим покладенням на неї ряду додаткових, індивідуально визначених зобов'язань.

Список використаних джерел:

1. Уголовно-процесуальний кодекс УССР: утв. ВУ ЦИК 13 сентября 1922 г. – М. : НКЮ, 1922. – 469 с
2. Гончаренко В.Г. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
3. Кримінальний процес: Підручник / В.В. Коваленко, Л.Д. Удалова, Д.П. Письменний. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 544 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: зак-во набуває чинності з 19 лист. 2012 р. (офіц. текст) – Київ : Паливода А.В., – 2012 р. – 326 с.
5. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04 квітня 2013 р. № 511-550/0/4-13 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/2013_rik.html
6. Висновок щодо проекту Кримінально-процесуального кодексу України / підготовлено Директоратом з питань правосуддя та захисту людської гідності Генерального директорату I – Права людини і верховенство права, на підставі експертизи Бахмайер-Вінтер Л., МакБрайд Д., Сванідзе Е. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://coe.kiev.ua/projects/cti/Draft%20CPC%20expertise%20final%201_Ukr.pdf

Денисова Д.О.

магістр,

Національна академія внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК І ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСТРУМАЦІЇ ТРУПА

Якість кримінально-процесуальної діяльності з розслідування кримінальних правопорушень прямо залежить від досконалості правових норм, чіткого і конкретного врегулювання у чинному Кримінально-процесуальному кодексі України процесуальних рішень, спрямованих на

швидке, повне та неупереджене розслідування кримінального провадження та проведення при цьому необхідних процесуальних та слідчих (розшукових) дій. Дане положення повною мірою застосоване і до такої слідчої (розшукової) дії, як ексгумація трупа. Своєчасне її проведення забезпечує перевірку наявних доказів у кримінальному провадженні чи отриманні нових при пред'явленні трупа для впізнання, отриманні зразків для експертизи, додатковій чи повторній судово-медичній та інших видах експертиз тощо.

Процесуальна регламентація проведення огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією, наразі визначена у статті 239 КПК України. Однак у порівнянні з іншими процесуальними діями (одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, пред'явлення для впізнання тощо) врегулювання проведення ексгумації трупа є досить загальним і неконкретизованим та таким, що не відповідає якісній підготовці та проведенню цієї дії. Тож, зважаючи на складність її організаційного, процесуального і тактичного аспектів, необхідність дотримання норм моралі та етики, процесуальна регламентація і тактичні прийоми ексгумації трупа потребують більш докладної та детальної розробки.

Під ексгумацією трупа слід розуміти слідчу (розшукову) дію організаційно-технічного характеру, яка полягає у вийманні трупа людини з місця поховання з метою створення належних умов для проведення огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією, пред'явлення його для впізнання, експертного дослідження та/або інших слідчих (розшукових) дій.

Правильна організація проведення ексгумації передбачає не лише використання прийомів раціонального і оптимального виконання цієї роботи, але й прийомів, що мають яскраво виражений тактичний характер.

На підготовчому етапі перед слідчим стоїть завдання встановлення таких загальних обставин, пов'язаних із підготовкою до слідчої (розшукової) дії, як доцільність проведення ексгумації; визначення місця поховання; встановлення кола учасників, тощо [1, с. 20].

Підготовчий етап ексгумації трупа починається з моменту прийняття слідчим процесуального рішення про її проведення.

Підготовка до виїзду на місце ексгумації трупа повинна включати в себе наступні елементи:

1. У першу чергу, для проведення ексгумації необхідне чітке усвідомлення слідчим необхідності проведення саме цієї дії для

вирішення завдань кримінального судочинства, тобто наявність фактичних підстав для проведення ексгумації трупа.

2. Вирішення питання про місце проведення ексгумації. У ході підготовки до ексгумації трупа слідчому необхідно встановити точне місцезнаходження поховання.

3. Визначення дати ексгумації, яка повинна бути узгодженою з адміністрацією місця поховання, з родичами померлого а також з бюро судово-медичних експертиз у частині залучення до проведення цієї дії судово-медичного експерта та підготовки умов у випадках, коли ексгумований труп відразу ж після його виймання необхідно направити на судово-медичне дослідження.

4. Вирішення питання про коло осіб, що можуть прийняти участь у проведенні ексгумації. Крім слідчого та понятих, у проведенні ексгумації обов'язковою є участь судово-медичного експерта. Разом з тим, важливо визначитись з колом факультативних учасників.

5. Підбір технічних засобів, за допомогою яких буде здійснюватися розкопка могили (трактор, лопата) та виймання трупа з місця поховання (лом, мотузки, важелі), а також підготовка засобів транспортування трупа і предметів, виявлених на ньому.

6. Крім того, слідчий на цьому етапі має поцікуватись про підготовку засобів фіксації ходу та результатів ексгумації трупа.

7. Узгодження з бюро судово-медичних експертиз питань, що стосуються проведення підготовчих робіт над трупом («туалет трупа»); проведення судово-медичного дослідження у визначену годину в день ексгумації; одержання необхідних консультацій.

8. Розробка плану ексгумації (вибір найбільш доцільних і технічних прийомів для отримання оптимальних результатів) [2, с. 213].

9. Винесення постанови про проведення ексгумації трупа як процесуальної підстави для проведення зазначеної дії.

10. Попередній загальний інструктаж учасників і присутніх, оголошення їм прав і обов'язків.

Прибувши на місце ексгумації, слідчий продовжує готуватися до її фактичного проведення, але вже на іншому місці та в інших умовах [3, с. 166].

Другий напрям першого етапу включає в себе підготовку на місці проведення ексгумації і складається з наступних елементів:

- ознайомлення адміністрації кладовища з постановою про проведення ексгумації трупа;

- видалення сторонніх осіб за умовну межу для проведення ексгумації трупа;
- захист могили від можливих атмосферних опадів;
- проведення більш конкретного інструктажу учасників і присутніх осіб;
- огляд ділянки кладовища, що безпосередньо прилягає до могили. Одержання необхідних консультацій у фахівців, які беруть участь в ексгумації за запрошенням слідчого. Такими спеціалістами можуть бути, наприклад археолог чи етимолог (для визначення давності захоронення);
- підготовка могили до розкопки: збирання квітів, горщиків, гілок, надгробного каменю, тощо [3, с. 54].

Робочий етап ексгумації трупа, як і етап підготовки, має певні особливості тактики його проведення у порівнянні з іншими передбаченими КПК України слідчими (розшуковими) діями.

У першу чергу слід звернути увагу на тактику співпраці слідчого з родичами покійного. Не менш важливим при проведенні ексгумації є дотримання слідчим норм моралі і етики. Практична необхідність врахування даних вимог проявляється при розгляді питання про одержання згоди близьких родичів на проведення ексгумації.

До тактичних прийомів ексгумації належить використання в ході даної процесуальної дії технічних засобів. До них можна віднести: засоби, за допомогою яких буде здійснюватись безпосереднє розкопування місця поховання; засоби, за допомогою яких проводитиметься виймання трупа з могили; засоби переміщення трупа і речей, які знаходилися при ньому у місці їх дослідження.

Проведення ексгумації трупа неможливе і без використання аналітичних засобів, у тому числі вимірювальної техніки. Крім того, для фіксації ходу та результатів даної дії доцільно використовувати засоби фото- чи відеозапису.

Досить делікатним в тактичному плані є питання вибору часу доби для безпосереднього проведення ексгумації.

Розглядаючи окремі положення тактики ексгумації, не можна не порушити і таке важливе питання, як взаємодію слідчого та судово-медичного експерта в ході її проведення. Судово-медичний експерт як основний учасник ексгумації трупа повинен бути присутнім при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії від її початку і до закінчення.

Безпосередньо перед початком робочого етапу ексгумації трупа важливим тактичним прийомом є пропозиція понятим фіксувати правильність проведення всіх дій.

Наступним тактичним прийомом є пропозиція слідчого його технічним помічникам у присутності учасників даної процесуальної дії розпочати демонтаж могили та викопування труни.

Після зняття кришки труни зазначається положення та поза трупа, стан його одягу. Описання трупа проводять або на місці проведення ексгумації або (при сильних гнильних змінах) там, де проводять його дослідження – в морзі.

Крім того, тактичним прийомом, що застосовується під час ексгумації трупа, є проведення на місці ексгумації необхідних слідчих (розшукових) дій, до яких можна віднести огляд, отримання зразків для експертизи, а також впізнавання. Проведення на місці ексгумації трупа цих та інших дій є доцільними, дозволяє більш оперативно отримати відомості про кримінальне правопорушення, задля яких і здійснювалась дана дія.

Важливість заключного етапу ексгумації трупа полягає у тому, що на ньому здійснюється передбачена процесуальною формою фіксація її ходу та результатів.

Фіксація ходу та результатів слідчої дії полягає у повному і точному відображенні проведених дій поведінки його учасників, обставин і часу проведення, використаних засобів і одержаних результатів [4, с. 71].

Основним способом фіксації процесуальних дій є протоколювання. Протокол огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією складається відповідно до вимог статей 104,105,106 КПК України.

При складанні протоколу ексгумації трупа, слідчий вказує місце поховання (ділянку,ряд), ознаки та стан могили. Крім того, дається опис місця розташування могили, поверхні ґрунту і рослинності на ньому., виду і характеру могильного пагорба, його висоти. Якщо на могилі наявні плита або пам'ятник, слід охарактеризувати матеріал, з якого він виготовлений

У процесі розкриття могили та виймання труни необхідно повно і об'єктивно фіксувати у протоколі весь хід проведених дій. Важлива роль при цьому належить судово-медичному експерту, який використовуючи свої спеціальні знання, повідомляє слідчому для наступної фіксації у протоколі відомості про стан труни. Після виймання труни з могили

вимірюється глибина могили в цілому, описується дно могили, наявність у ній рідини та інші важливі обставини.

Щодо огляду трупа на місці проведення ексгумації, його перебіг і результати фіксуються в єдиному протоколі ексгумації трупа [5, с. 31], оскільки саме у цьому випадку проводиться задля перевірки, чи є у труні труп, кому він належить і є, відповідно, складовою частиною ексгумації.

Протокол огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією трупа після ознайомлення з ним підписують поняті, учасники ексгумації та інші особи, які були присутні при цьому. Своїми підписами вони засвідчують правильність проведення слідчої (розшукової) дії та її фіксації в протоколі.

Відповідно до ст. 105 КПК слідчий, який проводив слідчу (розшукову) дію, до протоколу долучає додатки. Додатками до протоколу можуть бути : зразки об'єктів, речей і документів, спеціально виготовлені копії, відеозапис процесуальної дії, фото таблиці, схеми, зліпки, тощо.

При складанні протоколу необхідно пам'ятати, що він є основним процесуальним документом, в якому відображається хід і його результати – це основне джерело інформації.

З огляду на викладене, можна зробити висновок, що проведення ексгумації трупа вимагає професіоналізму і високого рівня морально-вольових якостей слідчого. У силу характеру місця проведення ексгумації та емоційного стану її учасників, весь процес ексгумації повинен бути попередньо продуманий слідчим. Враховуючи це, знання тактики даної дії, а також вміння слідчого правильно обрати тактичні прийоми у тій чи іншій ситуації є необхідними передумовами успішного проведення ексгумації трупа.

Список використаних джерел:

1. Кригер А. Е. Проблемы производства эксгумации и использование её результатов при расследовании уголовных дел : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / А. Е. Кригер. – Барнаул, 2006. – 21 с.
2. Колмаков В. П. Расследование убийств : следственный осмотр : Идентификационные действия следователя : Введение в курс советской криминалистики (избранные труды по криминалистике) / В. П. Колмаков / Сост. В. В. Тищенко. – Одесса : Юрид. лит., 2008. – 448 с.
3. Натура А. И. Эксгумация и особенности тактики следственных действий, связанных с эксгумированным трупом / А. И. Натура, Д. А. Натура. – М. : Юрлитинформ, 2003. – 104 с.

4. Бахин В. П. Понятие, сущность и содержание криминалистической тактики : лекция для студентов и слушателей юридических вузов / В. П. Бахин. – Киев, 1999. – 268 с.

5. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : науково-практичний посібник / С. М. Стахівський. – Київ : Атіка, 2009. – 64 с.

Максимов Р.Р.

студент,

Науковий керівник: Динту В.А.

кандидат юридичних наук, доцент,

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ЗА УЧАСТІ АДВОКАТА ТА СПЕЦІАЛІСТА

Одним із дискусійних питань у юридичній літературі є питання про правовий статус адвоката свідка. Так, п. 2 ч. 1 ст. 66 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України передбачено, що свідок має право користуватися під час давання показань та участі в проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями ст. 50 цього Кодексу. Щодо Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», то він надання правової допомоги свідку в кримінальному провадженні взагалі виділяє як окремий вид адвокатської діяльності [3, ст. 19].

Потрібно звернути увагу на те, що в юридичній літературі наявна й інша точка зору щодо статусу адвоката свідка в кримінальному провадженні. Так, серед науковців досить поширеною є думка, за якою адвокат свідка повинен набувати статус представника. Зокрема, такої позиції дотримується І.В. Гловюк, яка зазначає : «... незважаючи на те, що свідок не належить до сторін кримінального провадження, він має власний інтерес у кримінальному провадженні: наприклад, щоб допит був проведений із дотриманням вимог КПК, щоб за наявності для того підстав до нього були застосовані заходи безпеки тощо, тому, відповідно, може користуватися допомогою адвоката для забезпечення реалізації цих та інших законних інтересів. Відсутність у суб'єкта матеріально-правового інтересу не виключає наявності процесуальних інтересів.

Відповідно, варто визнати можливість існування договірною представництва інтересів свідка; складно заперечувати при цьому представницький характер діяльності адвоката свідка» [4, с. 200–201].

Для визначення правового статусу адвоката свідка в кримінальному процесі, насамперед необхідно виходити з того, що основним призначенням адвокатури й, зокрема, адвоката є надання правової допомоги особам, у тому числі й свідку. У цьому разі потрібно врахувати й твердження А.О. Орлової про те, що «процесуальний статус адвоката в кримінальному процесі диференціюється залежно від мети його залучення в кримінальний процес у конкретній кримінальному провадженні зацікавленими учасниками, що потребують отримання юридичної допомоги, і впливає на специфіку взаємодії зі спеціально уповноваженими посадовими особами, які здійснюють кримінальне судочинство» [5].

Відповідно до ч. 5 ст. 224 КПК України знаходимо, що під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис [2, ст. 224]. При цьому якихось додаткових умов щодо застосування технічних засобів ст. 224 КПК України не містить. Законодавець встановлює можливість застосування технічних засобів і не конкретизує, ким із учасників кримінального провадження вони можуть застосовуватися. Право адвоката надане йому спеціальним законом, право підозрюваного, звинуваченого чи потерпілого, а також дозвіл законодавця, викладений у ст. 224 КПК України, не дають підстав слідчому заборонити застосування технічних засобів адвокатом під час проведення процесуальних дій. У даному випадку законодавець наголошує на прямому дозволі застосування засобів фіксації процесу. Згідно ч. 1 ст. 107 КПК України рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування, в тому числі під час розгляду питань слідчим суддею, приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію. За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим. Таке клопотання адвокатом може бути висловлене в усній формі з фіксацією цього факту в протоколі процесуальної дії. Зазвичай слідчі наполягають, щоб це клопотання було викладено письмово. У такому випадку адвокату потрібно мати при собі заздалегідь заготовлені бланки клопотань, які швидко заповнюються і надаються слідчому з обов'язковим підписом, датою та часом отримання на копії клопотання, яка залишається адвокату.

Кримінальним процесуальним законодавством закріплено можливість отримання усних консультацій або письмових роз'яснень спеціаліста, наданих на підставі його спеціальних знань. Крім того, під час дослідження доказів у суді спеціалістам також можуть ставитися питання учасниками судового провадження (ч. 3 ст. 357, ч. 2 ст. 358 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України; ст. 360 КПК України), що, на нашу думку, за своєю сутністю є окремим видом допиту – допитом спеціаліста. Специфіку його проведення зумовлюють такі чинники: 1) процесуальний статус спеціаліста; 2) обмеженість предмета його допиту певною галуззю знань і компетенцією обізнаної особи; 3) сутність наявної в допитуваного інформації; 4) можлива залежність від форми його участі в процесі. Вагоме значення має також позиція, яку займає допитуваний, а також ситуація, що складається під час допиту.

Спеціаліст є особою, не заінтересованою в результатах вирішення справи, що відображається в його висновках і роз'ясненнях. На відміну від судового експерта, під час допиту якого питання не мають виходити за межі предмета проведеної ним судової експертизи, спеціаліст може бути допитаний стосовно більш широкого спектру обставин розслідуваної події. Необхідно звернути увагу на те, що, як зазначає Л.В. Лазарева, принциповою відмінністю спеціаліста від судового експерта є те, що він може бути залучений для надання допомоги й за відсутності вимоги щодо отримання його висновку, тобто за відсутності останнього [6, с. 203]. Така специфіка має вагоме значення для визначення тактики допиту таких осіб.

Предмет допиту спеціаліста має певні обмеження, які характерні для тієї галузі знань, у якій спеціаліст є компетентним. Отже, питання, які можуть бути поставлені спеціалісту, також мають належати до компетенції спеціаліста. В іншому випадку надана ним інформація не матиме доказового значення. Особливу увагу необхідно звертати на близькі галузі (бухгалтерський облік, податкове законодавство тощо), які хоча й мають певну схожість, проте не є тотожними.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 17

4. Гловюк И.В. Адвокат свидетеля: проблемы функциональной направленности деятельности и уголовно-процессуального статуса по УПК Украины / И.В. Гловюк // Актуальные проблемы совершенствования законодательства и правоприменения : материалы IV Международной научно-практической конференции, г. Уфа, 08 февраля 2014 г. : в 2 ч. – Уфа : Евразийский научно-исследовательский институт проблем права, 2014. – Ч. 2. – 2014. – С. 199–204.

5. Орлова А.А. К вопросу о статусе адвоката на досудебных этапах уголовного судопроизводства / А.А. Орлова // Материал подготовлен для системы КонсультантПлюс. – 2007. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www. center-bereg.ru/j2153.html](http://www.center-bereg.ru/j2153.html).

6. Лазарева Л.В. Специальные знания и их применение в доказывании по уголовному делу : [монография] / Л.В. Лазарева. – М. : Юрлитинформ, 2009. – 224 с.

Папій Т.О.

студентка,

Науковий керівник: Гринько Л.П.

кандидат юридичних наук, доцент,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Сьогодні в епоху науково-технічного прогресу, панування новітніх інформаційних технологій усе частіше постає питання впровадження та подальшого використання різноманітних досягнень науки і техніки у всіх сферах життя людини, у тому числі під час розслідування злочинів. Одним із таких досягнень є поліграф, який наразі активно застосовується як у публічному, так і приватному секторах, передусім для здійснення кадрових перевірок. Однак його застосування в кримінальному провадженні як нетрадиційного засобу отримання криміналістично значущої інформації стало предметом багатьох наукових дискусій та неоднозначної судової практики. Таким чином, виникає потреба

дослідити проблемні аспекти використання поліграфа під час досудового розслідування та доказової сили інформації, отриманої з його допомогою.

За своєю природою поліграф є різновидом психофізіологічної апаратури і являє собою комплексну багатоканальну апаратну методику реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення за спеціальною схемою певних психологічних стимулів. До основних фізіологічних показників, які фіксуються поліграфом, належать: ритм дихання, інтенсивність потовиділення, рівень кров'яного тиску. Деякі з приладів також беруть до уваги напругу голосових зв'язок, розширення капілярів, реакцію зіниць тощо. Саме аналіз вищезазначених факторів, зміни яких відбуваються в організмі у ході застосування поліграфа, дає можливість виявляти інформацію, яку людина намагається приховати [1].

Наразі спостерігається тенденція поступового збільшення випадків використання поліграфа в ході проведення досудового розслідування, про що свідчить аналіз актуальних вироків суду. При цьому фактично можна виокремити два основні способи застосування поліграфа суб'єктами кримінального провадження. Так, поліграф може використовуватися в рамках проведення допиту або психологічної експертизи, що також іменується як психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфу (далі – ПФДП), порядок та особливості здійснення якої регламентуються п. 6.8. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5 [2]. Хоча, також трапляються поодинокі випадки, коли суд відмовляє у проведенні такої експертизи, аргументуючи це тим, що Кримінальний процесуальний кодекс не передбачає такого виду експертиз [3].

Аналіз судової практики та теоретичних розробок, присвяченій окресленій проблемі, дав можливість сформулювати ряд особливостей, що мають місце під час проведення процесуальних дій із застосуванням поліграфу.

По-перше, обов'язковою умовою проведення експертизи та допиту з поліграфом є наявність письмової згоди особи, яка проходить таке опитування (п. 6.8.2. Інструкції) [2]. На думку судів, подібні опитування є різновидом медико-психологічних дослідів, які відповідно до ч. 2 ст. 28 Конституції України, можуть проводитися лише за наявності письмової згоди особи, яка її проходить. Відсутність письмової згоди у

матеріалах справи ставить під сумнів правомірність застосування поліграфа [4].

По-друге, важливим моментом є те, хто здійснює опитування. Якщо останнє здійснюється в рамках психологічної експертизи, то експерт має відповідати вимогам, встановленим законом України «Про судову експертизу». Так, відсутність відомостей про те, що поліграфолог включений до Державного реєстру атестованих судових експертів як експерт та наявності у нього кваліфікації «поліграфолог» [4], а також здійснення опитування спеціалістом-поліграфологом, який є працівником правоохоронного органу [5; 6] оцінюється судом як підстава визнання результатів дослідження недопустимим доказом.

По-третє, не можна не погодитися з думкою І.Л. Чупрікової, яка наголошує на необхідності проведення попереднього медичного огляду піддослідного, зокрема, з метою виключення можливості прийому медикаментів, які можуть вплинути на результат дослідження [7, с. 5]. Однак, як показує судова практика, необхідність здійснення такого медичного обстеження також може бути пов'язана з наявністю в особи, яка проходить ПФДП, травм голови, які на думку суду, могли вплинути на достовірність отриманих результатів дослідження [5].

По-четверте, від обраного виду процесуальної дії, яка проводиться із застосуванням поліграфа, залежить можливість подальшого використання його результатів. Так, якщо опитування проводиться у ході допиту, то одержана інформація носитиме лише характер орієнтувальної для конструювання версій розслідування [4]. Якщо ж поліграф застосовується в рамках психологічної експертизи з дотриманням належної процедури її проведення та оформлюється висновком експерта, то результати ПФДП суди визнають належним та допустимим доказом [8; 9].

Проте, варто зауважити, що сьогодні судова практика (у разі взяття до уваги висновків експерта за результатами ПФДП) виходить з того, що такі висновки можуть мати силу і значення у справі за умови наявності сукупності інших прямих доказів вини особи в скоєнні злочину. І таку позицію слід вважати цілком виправданою, оскільки ПФДП має свої недоліки, один із яких описують у своїй праці О.В. Лускатов та Т.О. Лускатова, зазначаючи, що навіть якщо вважати методики проведення вимірювань за допомогою поліграфа більш-менш досконалыми, процес оцінювання їх поліграфологом матиме суб'єктивний характер, оскільки останній має враховувати той факт, що кожна особа

може по-різному розуміти зміст питань (навіть повністю ідентичних) та індивідуально реагувати на подразник-запитання [10, с. 105-106].

Також досить проблемним залишається питання присутності захисника під час проведення опитування із застосуванням поліграфа. На нашу думку, з метою усунення у суду сумнівів щодо тиску на підозрюваного/обвинуваченого необхідно забезпечити останньому право на присутність захисника у ході здійснення такого опитування.

Таким чином, використання поліграфа під час розслідування злочинів на сьогодні може здійснюватися в двох формах: у ході допиту або психологічної експертизи, що тягне за собою неоднакові правові наслідки для результатів такого опитування. Отримана за допомогою поліграфа інформація використовується, передусім, для конструювання криміналістичних версій. Зважаючи на недоліки ПФДП, одержана інформація у разі надання її до суду у вигляді висновку експерта також може бути визнана судом як належний та допустимий доказ, але лише в сукупності з іншими доказами, які підтверджують вину або невинуватість особи.

Список використаних джерел:

1. Бусол О. Правові підстави застосування поліграфа в Україні. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. 2016. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2097:pravovi-pidstavi-zastosuvannya-poligrafa-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350 (дата звернення: 02.03.2019).

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 02.03.2019).

3. Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 10.05.2018 р. (справа № 201/8984/13-к). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73911186>. (дата звернення: 02.03.2019).

4. Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 18.02.2019 р. (справа № 711/9437/15-к). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79877688> (дата звернення: 02.02.2019).

5. Вирок Новокаховського міського суду Херсонської області від 28.11.2018 р. (справа № 653/3151/16-к). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78210197>. (дата звернення: 02.03.2019).

6. Вирок Голопристанського районного суду Херсонської області від 07.05.2018 р. (справа № 663/2849/15-к). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73865694>. (дата звернення: 02.03.2019).

7. Чупрікова І.Л. Допустимість доказів у світлі нового Кримінального процесуального кодексу автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Чупрікова Ірина Леонідівна ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2016. 20 с.

8. Вирок Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 09.10.2018 р. (справа № 219/9711/15-к). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76989970>. (дата звернення: 02.03.2019).

9. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 11.10.2018 р. (справа № 759/30/18). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77100152>. (дата звернення: 02.03.2019).

10. Лускатов О.В., Лускатова Т.О. Використання окремих нетрадиційних засобів отримання криміналістично значущої інформації. Криміналістичний вісник. № 1 (19). 2013. С. 101-107.

Савчук І.І.

студентка,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

РОЗУМНІ СТРОКИ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

Одним із пріоритетних напрямків законотворчої діяльності в Україні є впровадження міжнародної системи захисту прав і свобод. Фундаментальним актом для згаданої вище системи є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. Даний міжнародний нормативно-правовий акт, серед іншого, закріплює право на розгляд справи у розумний строк. Так, згідно зі статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку [1].

На національному рівні, згідно зі статтею 129 Конституції України, «розумні строки розгляду справи судом» є однією із основних засад судочинства [2]. Право на розумні строки розгляду справи закріплюється

у низці нормативно-правових актів України, зокрема ЦПК, КПК, ГПК та інших. Дублюється воно і у постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 17.10.2014 № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» [3].

Підвищена увага законодавця до поняття «розумних строків» та закріплення його на нормативному рівні не випадкове. Це пов'язано, в першу чергу, з тим, що забезпечення розгляду справи у розумні строки необхідне для захисту учасників процесу від затягувань та неправомірних затримок у розгляді спорів. Розгляд справи протягом необґрунтовано тривалого відрізка часу порушує права учасників процесу та призводить до невизначеності у їхньому правовому становищі.

Щодо чіткого визначення поняття «розумних строків», то останнє відсутнє як на рівні міжнародного законодавства, так і національного. Втім, практикою ЄСПЛ виокремлено критерії, що надають змогу встановити недотримання розумних строків розгляду справи у кожному конкретному випадку.

Так, наприклад, у справі «Федіна проти України» від 2 вересня 2010 р. ЄСПЛ відзначив, що розумність тривалості провадження повинна оцінюватись в світлі обставин справи та з урахуванням таких критеріїв: складність справи, поведінка заявника та відповідних державних органів [4]. До того ж, в справах «Дульський проти України» від 1 червня 2006 року [5] та «Хурава проти України» від 08 квітня 2010 року [6] ЄСПЛ звернув увагу на такий критерій як «значущість для заявника».

Отже, можна виокремити наступну систему критеріїв, відповідно до яких здійснюється оцінка дотримання розумних строків розгляду справи: складність справи, поведінка заявника, поведінка державних органів, значущість для заявника.

Щодо першого критерію, яким є складність справи, то остання може пов'язуватися з різноманітними чинниками, зокрема: характером і обсягом фактів, що підлягають встановленню, кількістю учасників процесу (наприклад, свідків), кількістю доказів тощо. В деяких випадках складність справи може виправдовувати надмірну тривалість процесу. Так, у справі Хосце проти Нідерландів суд вирішив, що тривалість є розумною у контексті статті 6 Конвенції [7, с. 123].

Наступним критерієм є поведінка заявника, яка не повинна спрямовуватися на навмисне затягування справи. Так, наприклад, заявник може затримувати розгляд справи своїми діями, які полягають у постійній зміні адвокатів, що призвело до необхідності неодноразового відкладення справи для ознайомлення адвокатів з її матеріалами (справа Кеніг проти Федеративної Республіки Німеччина від 28 червня 1997 р. [8]).

Відповідно до критерію «поведінка державних органів», здійснюється оцінка наявності зловживань з боку відповідних органів, що призвели до затягування розгляду справи. Такі зловживання, для прикладу, можуть здійснюватися шляхом: незабезпечення одночасної присутності всіх обвинувачених, постійного перенесення слухання справи тощо (справа Коберник проти України [9]).

Значущість для заявника, як критерій визначення розумності строків розгляду справи, полягає в оцінці значущості для заявника питання, яке перебуває на розгляді суду, або особливого становища сторони у процесі. У справі «Дульський проти України» особлива значущість справи для заявника мала місце у зв'язку з похилим віком заявника, який на момент подачі справи досяг сімдесяти років [4].

Можна зробити висновок, що наразі зроблено вагомі кроки для закріплення права на розумні строки розгляду справи на нормативному рівні, а також для подальшої деталізації його змісту. Все ж, подальший розвиток та удосконалення механізму захисту такого права повинні стати пріоритетним напрямком діяльності державних органів України.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Конституція України від 28 червня 1996 р. (зі змінами) // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

3. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення: Постанова Вищого спеціалізованого суду України від 17 жовтня 2014 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14>.

4. Рішення ЄСПЛ від 2 вересня 2010 року у справі «Федіна проти України» (заява № 17185/02) // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_802

5. Рішення ЄСПЛ від 1 червня 2006 року у справі «Дульський проти України» (заява № 61679/00) // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_045

6. Рішення ЄСПЛ від 08 квітня 2010 року у справі «Хурава проти України» (заява № 8503/05) // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_761?lang=ru

7. Туманов В. А. Европейский суд по правам человека. Очерк организации и деятельности / Туманов В. А. – М.: Изд-во НОРМА, 2001. – 304 с.

8. Решение Европейского суда по правам человека по делу «Кениг против Германии» от 28 июня 1978 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Konig_v_Germany_28_06_1978.doc

9. Рішення ЄСПЛ від 25 липня 2013 року у справі «Коберник проти України» (заява № 45947/06) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/SOO00569>

Серпікова А.Ю.

студентка,

Науковий керівник: Динту В.А.

кандидат юридичних наук, доцент,

Національний університет «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ В РАМКАХ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКАЗІВ

Інформаційні технології впливають на всі сфери діяльності людини, суспільства та держави. З урахуванням цього, з розвитком комп'ютерних технологій, відеоконференцзв'язок став широко використовуватись в різних галузях, в тому числі і в кримінальному судочинстві [1, с. 42].

В кримінальному процесі відеоконференцзв'язок використовується в тому числі і для проведення деяких слідчих розшукових дій, зокрема пред'явлення для впізнання.

Відповідно до частини 1 ст. 232 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування можуть бути проведені у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) у випадках, які передбачених в законі [2].

Загалом, пред'явлення для впізнання – слідча розшукова дія, яка полягає у пред'явленні свідкові чи іншій особі об'єктів, які вони спостерігали раніше для ідентифікації [3, с. 942]. Плануючи проведення пред'явлення для впізнання, кожного разу переслідується мета узнавання особою певного об'єкта, тобто встановлення тотожності між представленим об'єктом і сприйнятим раніше. Однак поставлена мета не завжди досягається. Зокрема наслідком може бути і невпізнання об'єкта, котрий пред'являється [4, с. 139].

Корухов Ю. М. вважає, що до об'єктів, які можуть пред'являтися для впізнання відносяться і рукописні тексти [5, с. 7]. Однак така позиція є не зовсім однозначною, оскільки, як правильно зазначає Лук'янчиков Є. Д., впізнання за почерком, шляхом пред'явлення будь-якого документа, може мати лише орієнтуючий характер. А для того, щоб виявити у представленому документі загальних і окремих ознак почерку конкретної особи необхідні спеціальні знання, щоб зробити компетентний висновок про виконавця даного документа [6, с. 35]. Крім того, пред'явлення рукописних текстів в умовах відеоконференції може не принести необхідних результатів хоча б зважаючи на те, що через поганий відеозв'язок неможливим буде розібрати написані тексти.

Загальновідомим є той факт, що найчастіше впізнання відбувається за допомогою зорового сприйняття, але існують випадки коли впізнання може проводитись за ознаками усного мовлення, запаху, смаку і навіть на дотик. В таких випадках проведення впізнання в режимі відеоконференції є обмеженим і не зможе дати тих результатів, які очікуються.

Крім того, досить поширеною є думка стосовно того, що повторно пред'являти для впізнання особі будь-який об'єкт є недоцільним, оскільки слідча дія втрачає сенс. Проте, на думку вчених, все ж є випадки, коли повторне пред'явлення для впізнання все ж можливе. Серед них:

1. Особа, яка впізнавала на момент проведення процесуальної дії була у стані тимчасового розладу психіки, зору, слуху, під впливом болю, іншими чинниками у зв'язку з чим не могла правильно сприймати те, що відбувалось.

2. Слідча дія проводилась в гірших умовах, ніж ті, за яких особа, яка пізнає, спостерігала об'єкт уперше.

3. З об'єктивних причин перше впізнання проводилось за фотознімками, а потім з'явилась можливість пред'явити об'єкт безпосередньо.

4. Спочатку особу пред'являли для впізнання за наявності тимчасових змін окремих ознак зовнішності (борода, вуса, ушкодження на обличчі, тощо) [4, с. 139].

Однозначним є те, що повторне пред'явлення для впізнання, в тому числі в режимі відеоконференції, зможе мати доказове значення лише в тих випадках, коли вичерпний перелік можливих випадків повтору буде закріплений в КПК України, чого на сьогоднішній день немає.

Отже, варто зазначити, що можливість проведення пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції є безумовно позитивним аспектом, оскільки, виявляється можливим направити до іншого органу досудового розслідування доручення про проведення такої слідчої дії в режимі відеоконференції для збереження, як часу так і грошей, що будуть витрачені з державного бюджету для доставлення слідчого та потерпілого до місця виявлення об'єктів. Крім того, зважаючи на технічні особливості такого пред'явлення, вважається можливим проведення так званого «зустрічного», «взаємного» впізнання, коли обвинувачені чи підозрювані будучи упізнаними під час пред'явлення для впізнання, у деяких випадках можуть упізнати свідка чи потерпілого. Проте, одночасно з цим досі існує досить багато невирішених проблем, зокрема це можливість чи неможливість додавання до об'єктів пред'явлення для впізнання письмових документів, не визначення підстав для проведення повторного пред'явлення, неможливість проведення цієї слідчої розшукової дії в випадках, якщо його необхідно провести за ознаками усного мовлення чи дотику, тощо.

Список використаних джерел:

1. Книженко С. О., Матюшкова Т. П. Особливості фіксації дистанційного досудового розслідування / С. О. Книженко, Т. П. Матюшкова // Журнал східноєвропейського права – 2014. – № 2. – С. 42–47.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України (в редакції від 11.01.2019 р.) / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.
3. Криміналістика: Підручник / Кол. Авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.
4. Сичевський В. В. Актуальні проблеми проведення впізнання у режимі відео конференції / В. В. Сичевський // Юридичний науковий електронний журнал – 2016. – № 2. – С. 137–140.

5. Корухом Ю. М. Предъявление для опознания на предварительном следствии и в суде / Ю. М. Корухом. – М. : ВЮЗИ, 1968. – 127 с.

6. Лук'янчиков Є. Д. Щодо видів пред'явлення для впізнання / Є. Д. Лук'янчиков // Правничий часопис Донецького університету. – 1997. – Вип. 1. – С. 35-38.

Чачава Ю.В.

студентка,

Науковий керівник: Динту В.А.

кандидат юридичних наук, доцент,

Національний університет «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ТАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ

Різноманітність тактичних прийомів вимагає їх наукової класифікації. Класифікація тактичних прийомів має теоретичне і практичне значення. Теоретичне слугує основою для пізнання природи і сутності тактичних прийомів, їх оцінки та визначення напрямів подальшого розвитку. Практичне полягає у забезпеченні найбільш раціональних шляхів пошуку та використання тактичних прийомів.

В.Ю. Шепітько вказує на складність класифікації тактичних прийомів, що визначається великою кількістю підстав, за якими вони можуть бути розподілені, та неоднозначним розумінням сутності тактичного прийому. На думку вченого, аналіз праць з криміналістики свідчить, що існує близько двох десятків класифікацій тактичних прийомів, але багатьма авторами за основу класифікаційних побудов часто беруться довільні ознаки, властивості чи положення [1, ст. 15].

Т.В. Варфоломеева ділить тактичні прийоми на загальні (універсальні) та специфічні. До числа загальних тактичних прийомів відносяться, зокрема, прийоми допиту підозрюваних, обвинувачених, підсудних, свідків, потерпілих та експертів; до числа загальних тактичних прийомів захисту можна віднести також способи реагування захисника на прогалини розслідування і судового розгляду, на порушення слідством і судом процесуального законодавства. До специфічних тактичних прийомів можна віднести прийоми допиту, наприклад, окремих категорій учасників кримінального судочинства.

Специфічними є, зокрема, прийоми та способи самостійного збирання захисником доказів у кримінальній справі, а також їх подання органу, у провадженні якого перебуває справа [2, ст. 190].

Також значний інтерес і практичне значення становлять такі підстави класифікації тактичних прийомів:

- 1) за діапазоном застосування;
- 2) за об'єктом спрямованості.

За діапазоном використання можна виокремити наступні тактичні прийоми:

тактичні прийоми, які використовуються під час провадження тільки окремих слідчих (розшукових) або судових дій (допит на місці події, орієнтація на професійні навички обшукуваного тощо);

тактичні прийоми, які використовуються у декількох (багатьох) процесуальних діях (постановка тих чи інших запитань; використання типових аналогів; аналіз слідів, предметів, їх ознак тощо).

За об'єктом спрямованості (або сферою реалізації) виокремлюють:

тактичні прийоми, спрямовані на здійснення впливу на людину (роз'яснення важливості правдивих показань; постановка контрольних, нагадуючих, доповнюючих та інших запитань; демонстрація фотознімків; оголошення висновків експертиз або результатів слідчих (розшукових) дій та ін.).

Специфічну класифікацію тактичних прийомів пропонують автори, які до них відносять лише способи подолання протидії розкриття та розслідування. Підставою її побудови служить феномен протидії [3, ст. 42]. Однак, якщо з такою обставиною, як протидія поведінці людини, все більш-менш ясно, то з іншою – перешкоди природного характеру – не зовсім.

В.О. Образцов також запропонував систематизувати тактичні прийоми і правила залежно від специфіки об'єктів, на які впливає слідчий за допомогою вказаних засобів:

- 1) прийоми і правила як засоби управління слідчим власними відчуттями і поведінкою;
- 2) прийоми як засоби управління слідчим поведінкою інших учасників слідчої дії;
- 3) прийоми і правила як засоби оволодіння й управління ситуацією;
- 4) прийоми і правила як засоби організації роботи з пошуку і взаємодії з об'єктами (живої і неживої природи) [4, ст. 103].

Досить цікавою є пропозиція В.Г. Гончаренка і Ф.М. Сокирана, які виділяють такі групи тактичних прийомів, що сприяють психологічному впливу: процесуальні (дотримання слідчим норм кримінально-процесуального законодавства; попередження про кримінальну відповідальність за давання свідомо неправдивих показань і за відмову від давання показань); етичні (дотримання слідчим при проведенні слідчих дій норм етики і моралі; тактовність, доброзичливість тощо); естетичні (культура поведінки слідчого; його зовнішній вигляд); психологічні (активізація забутого у пам'яті допитуваного; використання асоціативних зв'язків; виклик минулих емоцій тощо); криміналістичні (створення поінформованості слідчого; використання суперечностей між показаннями допитуваних; пред'явлення доказів; використання раптовості; словесна розвідка; психологічна підготовка особи до наступної слідчої дії та ін.) [5, ст. 26].

Таким чином, сьогодні в криміналістиці існує велика кількість підстав для класифікації тактичних прийомів. Кожен вчений намагається привнести в цю класифікацію щось своє. Дуже актуальними підставами для класифікації тактичних прийомів є діапазон застосування та об'єкти спрямованості. Досить позитивно слід оцінити таку підставу як діапазон застосування, оскільки вона дозволяє виокремити загальні та спеціальні тактичні прийоми. Підстава об'єкту застосування вимагає більш глибокої розробки, оскільки може включати як безпосередньо об'єкт впливу так і вид впливу на нього.

Список використаних джерел:

1. Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія / В.Ю. Шепітько. – Х. : Харків юридичний, 2007. – С. 640.
2. Варфоломеева Т.В. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т.В. Варфоломеева, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров [та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – С. 504.
3. Князьков А.С. Классификации тактических приемов как «проблемное поле» криминалистической тактики / А.С. Князьков // Вестник Томского государственного университета. – 2012. – № 3. – С. 39-57.
4. Образцов В.А. Криміналістика: Цикл лекцій по новій программе курсу / В. А. Образцов. – М. : Юрикон, 1994. – С. 254.
5. Гончаренко В.И. Психологическое воздействие в целях получения объективной информации при допросе / В.И. Гончаренко, Ф.М. Сокиран // Криміналістика и судебная экспертиза. – Вып. 41. – К.: Лыбидь, 1990. – С. 24-29.

Наукове видання

**ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ
МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПРАВА**

**МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Матеріали друкуються в авторській редакції

Дизайн обкладинки: А. Юдашкіна
Верстка: Н. Кузнєцова

Контактна інформація організаційного комітету:
73005, Україна, м. Херсон, а/с 20,
Науковий журнал «Молодий вчений»
Телефон: +38 (0552) 399 530
E-mail: info@molodyvcheny.in.ua
www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 23.05.2019. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 5,81. Тираж 100. Замовлення № 0519/18.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
Україна, м. Херсон, вул. Паровозна, буд. 46-а
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.